

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for lærerutdanning og pedagogikk

"Hvordan opplever styrere i tre barnehager det å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker i barnehagen?"

Mette Skansen Kjæreng

Masteroppgave i Spesialpedagogikk Mai 2014

Masteroppgave i spesialpedagogikk

PED-3901

UNIVERSITETET I TROMSØ

Våren 2014
Mette Skansen Kjæreng

Sammendrag

Oppgaven har som tema sosiale og emosjonelle vansker hos barn i barnehagen. Jeg har undersøkt hvordan styrere i tre barnehager opplever det å kunne avdekke sosiale og emosjonelle vansker hos barn i barnehagen.

For å bli mer spisset har jeg har valgt å se om styrerne ser på språkvansker og sosiale og kulturelle forskjeller i lys å av å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker i barnehagen. Forskning viser at barn med lærevansker ofte forsterker lærevansken dersom de i tillegg har sosiale og emosjonelle vansker. Det er med andre ord viktig at dette oppdages så tidlig som mulig, og at det sees i sammenheng med andre element.

Jeg har benyttet meg av kvalitativt intervju der jeg tar for meg tre barnehagestyreres syn på hvordan sosiale og emosjonelle vansker blir oppdaget i deres barnehage. Intervjuene ble gjennomført hver for seg og jeg har i oppgaven tatt utdrag fra svarene for å belyse enkeltelementer. Tilslutt har jeg sett på helheten i intervjuene.

Funnene peker i retning av styrernes usikkerhet i forhold til egen kompetanse og vurdering av barns atferd opp mot sosiale og emosjonelle vansker. Jevnt over støtter de seg på andre fagpersoner i bl.a. PPT, helsestasjon og barneverntjenesten i saker som dreier seg om sosiale og emosjonelle vansker. Selv om barnehagene har klare rutiner for å drøfte barn de er usikker på i forhold til språkvansker og sosiale og emosjonelle vansker, blir dette ikke fulgt slik de blir beskrevet i rutinene.

Styrerne har et ambivalent forhold til begrepet sosiale og emosjonelle vansker og ingen klar definisjon av begrepets innhold. Barnehagene sliter i forhold til ansattes kompetanse, det er ikke nok pedagoger i alle stillinger. Det er mange sterke ufaglærte som ikke skaper gode arenaer for pedagoger og det synes som om det blir mangel på møteplasser for å kunne drøfte faglige problemstillinger. Personalet oppleves som noe forutinntatte i forhold til foreldre i forskjellige sosiale forhold og dette påvirker hvordan personalet opptrer ovenfor barna og hva som formidles og forventes av foreldre.

Styrerne har begrensede muligheter til å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker av flere årsaker. Blant annet mangel på felles fagspråk blant ansatte, for dårlig faglig kunnskap om temaet, for varierende foreldresamarbeid og veldig årsaksorientert slik at tiltak ikke drøftes før årsak er kjent.

Forord

Etter mange år på skole, universitet og etterhvert jobb begynte jeg på masterstudiet i spesialpedagogikk som følge av en økende interesse av å få vite mer. Det var så mange ting jeg lurte på i jobben min, som jeg så gjerne ville vite mer om.

Det har aldri vært titler, grader eller andre ytre motiveringer som har drevet meg gjennom studiet, men ønske om oppdatert kunnskap om det jeg elsker å jobbe med. Jeg tok en pause fra studiene da jeg ble mor for første gang. Det var kun masteroppgaven som gjensto, men jeg hadde et ønske om å være 100 % tilstede i permisjonstiden med min sønn, og utsatte derfor oppgaven.

Denne oppgaven har blitt til fordi jeg har hatt en indre motivasjon for å fordype meg i sosiale og emosjonelle vansker, men jeg har vært helt og holdent avhengig av den støtten familie, venner og kolleger har vist meg. Jeg har, fra jeg starten av og frem til nå, vært i full jobb ved siden av studiene, og har derfor måtte jobbet med oppgaven etter arbeidstid. Familien har vært en uvurderlig støtte, og min samboer har vært tålmodig. Med en sønn på snart 2 år, og en som ble født i februar i år, har det vært tider der oppgaven har følt meningsløs og alt for tidkrevende. Samtidig har mine sønner vært de største motivasjonsfaktorene for å bli ferdig. Det er mange som fortjener en takk i denne prosessen. Men først av alle vil jeg nevne samboeren min, Christopher Store, som både har utvist utrolig stor tålmodighet i forhold til skrivingen, bøker, drøftinger og gjennomlesning. Jeg vil også rette en takk til mamma, Eva S. Kjæreng og storesøster Bente Kjæreng-Amundsen, som har bidratt til diskusjoner om emnet, korrekturlesning, kilder og motivasjon for å fullføre. En stor takk rettes også til veilederen min, Øystein Lund, for konstruktive og realistiske tilbakemeldinger underveis i prosessen.

Til slutt vil jeg nevne de fantastiske kollegene mine ved Vadsø Familiesenter, et tverrfaglig team bestående av PPT, barnevernstjeneste, psykolog og koordinatorene innenfor rus, som har bidratt til faglig innsikt og diskusjoner og ikke minst motiverende og støttende ord.

Tusen takk alle sammen!

INNHold

1. Innledning	7
1.1 Valg av tema og problemstilling	7
1.2 Avklaring av begreper og avgrensninger i oppgaven.	9
1.3 Problemstillingen.....	11
2. Teori.....	11
2.1 Definisjon av begrepet.....	11
2.2 Emosjonelle vansker.....	13
2.3 Sosiale vansker	15
2.3 Biologiske teorier, psykologiske teorier og sosiologiske forklaringsmodeller	15
2.4 Tegn på sosiale og emosjonelle vansker.....	17
2.5 Forekomst av sosiale og emosjonelle vansker i barnehagealder	21
2.6 Tilknytning	23
2.7 Tilknytning i barnehagen.....	25
2.8 Hvordan kan sosiale og emosjonelle vansker forstås i barnehagen?	29
3 Barnehagen og samarbeidspartnere.....	31
3.1 Barnets hjemmemiljø	31
3.2 Helsestasjon, Pedagogisk-psykologisk tjeneste og barneverntjenesten	37
3.3 Kompetanseteam	39
4. Metode	41
4.1 Utvalg	41
4.2 Etikk	43
4.3 Validitet.....	43
4.4 Reliabilitet	45
4.5 svakheter ved metoden	45
4.6 Analyse av datamateriale.....	47
5. Presentasjon og drøfting av funn.....	49
5.1 Sosiale og emosjonelle vansker:.....	49
5.2 Avdekking av sosiale og emosjonelle vansker:	51

5.3 Tilknytning	55
5.4 Avvikende utviklingstrekk	57
5.5 Kultur- og religionsforskjeller	59
5.6 Ansvarsområdet.....	61
5.8 Foreldresamarbeid	63
5.9 Personalets belifs og oppdatering av kunnskap	67
6. Avslutning	71
Litteraturliste	75

1. INNLEDNING

1.1 VALG AV TEMA OG PROBLEMSTILLING

Utdanningsdirektoratet viser til at det fra 2006-2011 har blitt publisert 98 studier av barnehager i Norge, og 289 studier til sammen for Norge, Sverige og Danmark. Det forskes på området "barnehagehverdag", men fokus har vært på fysiske miljø, kosthold og barns helse. Det forskes lite på selve barnet, i disse studiene. Dette beskrives i NOU 2010:8.

I Norge er det ikke uvanlig at barna våre skal gå i barnehage på dagtid, og alt ligger til rette for at de kan begynne rundt 1-års alderen og de får fast plass frem til de går over i skolen. Den rød-grønne regjeringen ga barnehageløftet i 2005. Alle barn som ønsker det, skal få plass i barnehagen. De ga garanti for at barn født før 01. september hvert kalenderår skulle få plass allerede ved neste års barnehagestart i august. Dette bidrar til at barnehagen får et stort samfunnsmandat, nettopp fordi så mange går i barnehagen.

Det jeg er opptatt av i denne oppgaven, er om det kan være slik at barn med sosiale og emosjonelle vansker faktisk ikke blir oppdaget i barnehagen, fordi man enten ikke vet hvilke tegn man ser etter hos barn som kan ha sosiale og emosjonelle vansker eller at man viser for mye forståelse for f.eks barnets bakgrunn, kultur eller religion og dermed ikke tenker at barnet kan ha sosiale og emosjonelle vansker. Barn med alvorlige sosiale og emosjonelle vansker er også en stor samfunnskostnad på sikt. (Zeiner, *Sosiale og emosjonelle vansker hos barn – problemer, utfordringer og muligheter* 2003 s. 9) Det er derfor og viktig å oppdage dette så tidlig som mulig for å kunne forstå utviklingstrekk og prøve å avhjelpe.

Interessen for temaet har jeg hatt fra jeg begynte å arbeide i barnehage samtidig som jeg studerte. Barns tanker og følelsesliv er spennende og jeg merket at jeg viet mye tid på å analysere og evaluere arbeidsdagen i lys av dette. Det engasjerte meg på flere plan, både nysgjerrigheten i forhold til å lære mer om dette, men også fordi jeg hørte så ofte ansatte si: "hva er det med dem når de gjør sånne dumme ting". Ja for hva er det de tenker eller føler? Var ikke det nettopp det som var vår jobb? Å finne mer ut av hva de trenger av støtte og hjelp når de gjør det voksne kaller for "dumme ting"? Kanskje lå det noe alvorlig bak oppførselen til barnet, mens med resonnementet til en del ansatte så kan man tro at problemet var barnet og at det hadde et inderlig ønske om å oppføre seg uakseptabelt!

Jeg opplevde at ansatte hadde annerledes forventninger og forståelse for barn og deres foreldre med minoritetskulturer enn de som var etnisk norske. Blant annet var det aldri noen som stilte spørsmål dersom et barn fra Somalia ikke hadde vintersko med seg i januar. De fant bare et par "lånesko" uten å gjøre noe mer. Det samme gjaldt mat og annet utstyr. Norske barn fikk oftere lapper med "må ha" eller "mangler" enn innvandrerbarn. Det at noen heller ikke møtte på foreldresamtaler vekste liten bekymring fordi holdningen var at foreldrene nok ikke kunne lese norsk og derfor ikke hadde fått med seg tidspunktet eller hva det dreide seg om. Det ble aldri reflektert videre på dette, som f.eks. at foreldre kunne være psykisk syke, alkoholisererte eller på annet vis fraværende fysisk eller emosjonelt.

Jeg jobbet videre i andre barnehager og etter hvert skole. Det viste seg at disse holdningene også gjaldt barn fra det man kan betegne som ressursvake familier. I min undring over dette, har jeg derfor valgt dette som tema for min masteroppgave.

Folkehelseinstituttet gjorde i 2011 en undersøkelse på misbruk av alkohol blant foreldre samt psykiske lidelser som kan føre til omsorgssvikt, og har kommet frem til at rundt 135000 barn i Norge rammes. Undersøkelsen er i samsvar med tall fra andre land. (Torvik, Fartein og Rognmo, 2011)

"TOPP studien" (Nasjonalt folkehelseinstitutt, 2007), handler om barns trivsel og oppvekst, denne studien peker på at det er mulig å identifisere forstadier til psykiske vansker så tidlig som når barnet er halvannet år. Dette indikerer at barnehagepersonell er i en særstilling til å oppdage disse barna, da de ser de hver dag i mange ulike situasjoner.

Jeg hadde lyst å se på hvordan barnehagestyrere tenker om barn med sosiale og emosjonelle vansker, om det er et område som ikke vies mye oppmerksomhet i praksis og ikke minst, om barn med sosiale og emosjonelle vansker ikke blir oppdaget fordi det legges mer eller mindre folkelige forklaringer bak en atferd.

De fleste som får hjelp fra PPT i førskolealder får hjelp på grunn av forsinket språkutvikling, uten at sosiale og emosjonelle vansker blir nevnt, verken som årsak, eller som mulig tilleggsproblematikk. Atferdsvansker er representert i henvisningene, men ikke i like stor grad. Dette kom frem i undersøkelsen gjort av Universitet i Agder 2011. (Cameron, Kovac og Tveit 2011). I samme undersøkelse kom det frem at synet på kompetansen til ansatte i barnehagen er at kompetansen er tilfredsstillende, men deltakerne i undersøkelsen påpeker at

det forekommer store variasjoner mellom de ulike barnehagene og at lederne i barnehagen vurderer sin kompetanse som høy. I min kommune er det generelt lav dekning av godkjent pedagogisk personale i barnehagene.

1.2 AVKLARING AV BEGREPER OG AVGRENSNINGER I OPPGAVEN.

Denne oppgaven vil handle om å avdekke, eller oppdage, sosiale og emosjonelle vansker hos barn som går i barnehage med bakgrunn i adferd og språk. Ved å se på tilknytningatferd, samarbeid og språk, skal jeg forsøke å belyse temaet. Jeg har intervjuet tre styrere i hver sine barnehager for å få tak i deres opplevelse av å oppdage barn i barnehagen som har, eller er i risikogruppen for å få, sosiale og emosjonelle vansker.

Jeg vil omtale foreldre og foresatte som foreldre for å få en mer ryddig tekst. Begrepet “foreldre” vil dermed representere både biologiske foreldre og andre som har omsorg for barn.

Jeg vil skrive “barnehagen” når jeg omtaler de forskjellige voksne. Grunnen til dette er at det i min undersøkelse var tydelig at de ansatte ikke hadde noen felles bakgrunn, noen var ansatt med dispensasjon som pedagogiske ledere mens andre igjen var utdannet førskolelærere, barnevernspedagoger eller annen pedagogisk utdanning. Styrerne jeg intervjuet brukte også “barnehagen” for å gi en felles, mer samlande beskrivelse av bl.a. avgjørelser. Barnehagen blir derfor brukt som en samlebetegnelse for å vise at det er barnehagen som institusjon det er snakk om, noe uavhengig av hvem som jobber der og fordi jeg har intervjuet styrerne som har et overordnet ansvar for det barnehagen som institusjon foretar seg.

Barnehagen som institusjon blir drevet med offentlig støtte og midler og har styringsdokumenter som skal bidra til en kvalitetssikring og likebehandling i driften. Styringsdokumenter er overordnede dokumenter som omhandler lovverk og veiledning for personalet som jobber i barnehagen.

Barnehageloven er styrende og Rammeplanen for barnehager har sine forankringer i denne. Videre vil NOU og Stortingsmeldinger ha stor betydning for driften og utviklingen i barnehagene gjennom nye forslag og vedtekter

NOU står for Norges Offentlige Utredninger. Regjeringen setter ned et utvalg som skal utrede forhold i samfunnet. NOU-er blir ofte brukt som referanser og utgangspunkt til Stortingsmeldinger. (<http://www.regjeringen.no/nb/dok/nouer.html?id=1767>).

Stortingsmeldinger er en orientering fra regjeringen til Stortinget om ulike saker som regjeringen ønsker å få drøftet i Stortinget.

(<http://www.stortinget.no/no/Stottemeny/Ordbok/?diid=STU>)

Årsplan

Barnehagene har også interne styringsdokumenter, som blant annet en egen årsplan.

Årsplanen er lovpålagt og forankret i Barnehageloven §2. Planen skal gi informasjon om hvordan barnehagelovens bestemmelser om innhold skal følges opp, dokumenteres og vurderes.

Årsplanen skal fastsettes av barnehagens samarbeidsutvalg (SU) som består av eier, personal og foresatte. Årsplaner, interne rutiner og prosedyrer skal alle være forankret i barnehageloven, med de tilpasninger som loven åpner for.

1.3 PROBLEMSTILLINGEN

Barnehagen kan ikke, alene, avhjelpe barn ut av vanskelige familiesituasjoner, men den kan være den viktigste bidragsyteren ved og kanskje være den første som ser tegnene, og som melder i fra til barnevernet om mistanken. Barnehageloven § 22 første ledd presiserer at barnehagepersonalet i sitt arbeid skal være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernets side.

Det jeg ønsker å finne mer ut om, er om barnehagen i nærkommunene er i stand til å avdekke skjevheter i sosiale og emosjonelle utviklingstrekk, og eventuelt få høre hva de gjør videre.

Dette vil være en kvalitativ studie der tre styreere i forskjellige barnehager forteller om sitt syn og erfaringer på forhold som omhandler sosiale og emosjonelle vansker.

Problemstillingen min er:

”Hvordan opplever styreere i tre barnehager det å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker i barnehagen?”

For å belyse temaet best mulig, vil jeg spørre styreerne i forhold til tilknytning, språk, tidligere erfaringer og samarbeidsformer.

2. TEORI

2.1 DEFINISJON AV BEGREPET

Begrepet “sosiale og emosjonelle vansker” benyttes for å gi en faglig beskrivelse eller tilnærming til mennesker som har vansker på det sosiale og/eller følelsesmessige utviklingsområdet. (Holmberg 1997 s. 35). Å finne en definisjon av begrepet som har bred enighet og støtte har vist seg å være vanskelig, særlig med tanke på min oppgave. Jeg har derfor valgt å bruke en medisinsk innfallsvinkel og brukt definisjoner i diagnosesystemet ICD-10. Definisjonene kommer under hvert enkelt punkt.

Holmberg (1997 s. 41) beskriver to perspektiver for å kunne forstå sosiale og emosjonelle vansker.

- Symptomperspektivet er individrettet der man søker etter symptomer, eller tegn, til vanskene hos individet og setter i gang tiltak for barnet for å endre atferden.
- Systemperspektivet er når man leter etter hvordan miljøet kan være med til å utvikle avvik og hvordan man kan sette i gang tiltak for å igangsette endringer i miljøet.

Erling Kokkersvold (u.d.) argumenterer for begrepet psykososiale lærevansker i en artikkel med samme navn, der han peker på at begrepet psykososiale lærevansker bør brukes didaktisk for å fokusere på tilrettelegging av læring i vid forstand. (Kokkersvold, psykososiale lærevansker, s.2) <http://www.uio.no/studier/emner/uv/isp/SPED3000/h10/Psykososiale%20%201%C3%A6revansker,%20en%20innf%C3%B8ring.pdf>.) ?2)

Jeg skal i dette kapitlet se på sosiale og emosjonelle vansker i lys av tilknytning, hvilke tegn barn kan vise, forskning på området i forhold til forekomst av risikofaktorer og samarbeidsformer mellom barnehage og andre.

Ordet emosjonell kan forklares med følelsesmessig, noe man ikke kan se eller ta på. Følelser er noe man ofte sier man ikke kan styre, at man bare er slik. Noen tar lett til tårene, andre gråter ikke i andres påsyn. Noen reagerer ofte med sinne når de er redd, mens andre må få ting forklart om igjen og om igjen og bearbeide følelsene sine gjennom samtaler.

Emosjonelle vansker, eller følelsesmessige vansker, var tidligere kjent som nevroses. Nevroses er forbundet med psykoanalytisk teori, der bl.a Freud står sentralt. Begrepet nevrose forutsetter en ubevisst konflikt hos klienten, men brukes ikke i dagens diagnosesystemer, ICD-10 eller DSM –IV. (Grøhold, Sommerschild og Garløv 2003 s.148)

Definisjon av emosjonelle vansker (generelle) i ICD-10:

F93 Følelsesmessige forstyrrelser oppstått i barndommen

Kategorien omfatter forstyrrelser hovedsakelig kjennetegnet ved uvanlig forsterking av normale utviklingstrekk eller enn fenomener som kvalitativt er unormale i seg selv. Debut som ledd i normalutviklingen er et avgjørende trekk i differensialdiagnosen mellom følelsesmessige forstyrrelser oppstått i barndommen (F93.-) og nevrotiske, belastningsrelaterte og somatoforme lidelser (F40-F48).

ICD-10, diagnosesystemet som er anerkjent av World Health Organization (WHO) beskriver en rekke mer spesifikke emosjonelle lidelser der hovedtrekkene er angst og følelsesmessige lidelser som opptrer tidlig i barneårene.

Freud sin psykoanalytiske teori har vært en viktig bidragsyter for å forsøke å forstå bl.a menneskers følelsesliv. Freud så på angsten som et symptom og at symptomene var en måte å komme seg vekk fra angsten på. Symptomer på angst kan være somatiske, ofte ved skjelvinger, svette, hodepine, magevondt, rastløshet eller andre somatiske reaksjoner. Dette tar oppmerksomheten bort fra det som er ubehagelig og overfører oppmerksomheten til for eksempel svetten i pannen, hodepinen eller mageknipen. Kroppens forsvarsmekanismer har Freud beskrevet nøye og vil være symptomer man i barnehagen skal være oppmerksomme på. (Jonassen og Ringsted i Jerlang red., 2005 kap. 2)

ICD-10 F93 tydeliggjør at det dreier seg om *uvanlige forsterkninger av normale utviklingstrekk*. Hva vi oppfatter som normalt er relativt, men noe som bør diskuteres i bl.a. barnehagen blant de ansatte.

Emosjonelle vansker knytter seg, det indre følelseslivet. Grøholdt m.fl. (2003 s. 150) skriver at 2,5% av barne- og ungdomsbefolkningen i småbyer og bygder lider av emosjonelle vansker og noen flere i storbyer, og at det er en økning i ungdomsårene. Det vises også til at det er en kjønnslikhet, altså noen lunde lik forekomst hos gutter og jenter, men at det eskalerer hos kvinnene i ungdomsårene. Størksen og Thorsen (2003 s. 40) viser til Nærde og Neumer som hevder at så mange som 10-20% av barn mellom 4-10 år har psykososiale symptomer.

2.3 SOSIALE VANSKER

Det ligger litt i ordene hva som er definisjonen på sosiale vansker. Min forståelse av begrepet er vansker med å forholde seg til sosiale relasjoner og at det er sterkt knyttet opp til andre mennesker samt justering av egen atferd.

Definisjon i ICD-10:

F92 Blandede atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser

En gruppe forstyrrelser kjennetegnet ved kombinasjon av vedvarende aggressiv, dyssosial eller trassig atferd med åpenbare og uttalte symptomer på depresjon, angst eller andre følelsesmessige forstyrrelser. I tillegg til kriteriene for atferdsforstyrrelser i barndommen (F91.-) må enten følelsesmessige forstyrrelser i barndommen (F93.-), en diagnose for en voksen form for nevrotisk, belastningrelatert eller somatoform lidelse (F40-F48) eller affektiv lidelse (F30-F39) være oppfylt.

Tilpasningsdyktighet, atferdsforstyrrelser, tilknytningsvansker, angstlidelser/fobier og personlighetsforstyrrelser i ICD-10 beskrives som vansker og problemområder som vil utarte seg og påvirke på forskjellige måter det sosiale livet.

Atferd er ikke noe negativt, men assosiasjoner til atferdsvansker eller atferdsforstyrrelser er uttrykk som stadig dukker opp i media og dermed blir begreper man tar inn under huden og bruker i mer eller mindre rette kontekster.

Atferdsforstyrrelser sett i lys av sosiale og emosjonelle vansker blir i ICD- 10 oppsummert slik:

F90-F98 “..Atferdsforstyrrelser og følelsesmessige forstyrrelser som vanligvis oppstår i barne- og ungdomsalder”

2.3 BIOLOGISKE TEORIER, PSYKOLOGISKE TEORIER OG SOSIOLOGISKE FORKLARINGSMODELLER

I dette avsnittet vil jeg kort redegjøre for ulike teoretiske tilnærminger for å forstå noen ulike årsaker til sosiale og emosjonelle vansker. I teorien og forskning blir ofte atferdsvansker definert under sosiale og emosjonelle vansker ofte fordi dette er et symptom og kan være en beskrivelse av både innagerende og utagerende atferd som oppleves uhensiktsmessig for

barnet eller/ miljøet rundt. Jeg vil ta utgangspunkt i Richard Haugens oversikt i denne delen. (Haugen, 2006 s. 306)

Biologiske forklaringsmodeller til sosiale og emosjonelle vansker retter oppmerksomheten på arv, medfødte disposisjoner, temperament og andre årsaker som ikke kan bevisst styres utenfra. En slik forklaringsmodell kan fjerne mye av skyld- og ansvarsfølelsen fra den det gjelder til noe en ikke kan kontrollere. Dette kan på den ene siden betraktes ”fluktmulighet” for f.eks. foreldre som ikke innser at barnet har sosiale og emosjonelle vansker, men samtidig også representere en sannhet i forhold til diagnoser. (Grøholdt m.fl. 2003, s. 190) Vi vet at blant annet barn med Asperger syndrom og ADHD diagnoser har en disposisjon for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. (ibid).

Haugen (2006 s. 307) viser til flere forklaringsmodeller innenfor forskjellige teoretiske retninger som jeg kort vil gjøre rede for.

Atferdsteoretisk tilnærming har som utgangspunkt å ta for seg uheldige læringserfaringer som barnet har vært utsatt for. Det er viktig å finne hva som utløser atferden (triggere) og hva som opprettholder samt forsterker denne. Dette kan være dårlige forbilder hjemme eller i miljøet rundt barnet.

Kognitiv tilnærming forklarer vanskene med uhensiktsmessige kognitive strukturer der det er svikt i informasjonsbearbeidelsen og dysfunksjonelle tankemønstre. Feilaktig avkodning, persepsjon eller tolkning av situasjon kan føre til sosiale vansker. Et eksempel på dette er autismediagnoser.

Sosiokulturell tilnærming fokuserer på hvordan miljøet kan påvirke barnet negativt. Det gjelder fattigdom, overbefolkning og eller andre ytre påvirkninger som kulturkollisjoner. (Haugen, 2006 s. 307)

I stortingsmelding 18 2010-2011, punkt 3.2.3 står det:

”Vanligvis vil det være en kombinasjon av sider ved barnet og sider ved miljøet som skaper sosiale og emosjonelle vansker”. Det henvises videre til E. Befring 1983.

Miljøet er de arenaene barnet oppholder seg i, som man ut i fra en sosiologisk retning kan anta har en oppdragerfunksjon. Dette kan være barnehagen, skolen, fotballtreningen, ”klubben”. Rammeplanen er i så måte et viktig styringsverktøy slik at miljøet barna skal

oppholde seg i barnehagen, holder en slik standard at barna ikke kommer ut for dårlige miljøer i den tid de oppholder seg der.

2.4 TEGN PÅ SOSIALE OG EMOSJONELLE VANSKER

Denne delen vil handle om hvilke tegn, symptomer eller signaler barn kan vise når de har eller er i risikogruppen for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker og som barnehagepersonell må være observante på for å kunne avdekke vanskene.

Jeg vil starte med et utdrag fra veilederen "Til barnets beste –samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten":

"..Det er ikke mulig å gi en uttømmende oversikt over tilfeller som kan vekke bekymring. Eksempler på forhold som kan gi grunn til bekymring, er at barnet viser tegn på regredert utvikling etter avbrudd i opphold i barnehage (helger eller ferier), har blåmerker eller sår av ukjent opphav, eller viser aggressiv og utagerende atferd. I tillegg kan det være grunn til å være oppmerksom dersom et barn har en påkledning som ikke er i samsvar med vær og temperatur, har mye fravær, forsinket språkutvikling, dårlig kontaktevne, ikke liker å bli kost med, er apatisk, eller plages av diffuse smerter i magen, hodet eller underlivet."

(Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet 2009, s. 26)

De minste barna kan vise tegn på sosiale og emosjonelle vansker ved at de bl.a. ikke utvikler talespråket i takt med det man tenker vil være naturlig sammenlignet med andre barn i f.eks barnegruppen. (Løge, 2011 s.58) Løge skriver videre at det er sammenhenger mellom barns språklige utvikling, sosial deltaking og at det er funnet at barn som sliter med dette er i risikogruppen for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker og at 3-åringene med svak språkforståelse er blant de som har størst risiko for å utvikle atferdsvansker. Løge peker også på at forskning viser at språkvansker kan påvirke utvikling av vennskap og som konsekvens av dette vil det føre til reduksjon av språklig og sosial samhandling. Zeiner (2003 s.11) skriver også at det ved ulike lidelser kan det utvikles atferdsforstyrrelser sekundært. Dette gjelder blant annet for barn med språkforstyrrelser og lese-skrivevansker.

Befring viser til at det i enkelte studier er påvist at opptil 80 prosent av barn og ungdom med språkforstyrrelser også har en atferdsforstyrrelse.

Barn som har opplevd traumer vil kunne få en endret adferd på grunn av sine opplevelser. Traumer kan være vold, krig eller andre kriser barnet har opplevd eller lever i. Det kan være overgrep eller større ulykker (Egeberg 2007 s.141),) Egeberg skriver videre at atferd barnet

viser har sammenheng med alder og viser til Angel (2004) som mener at barn rundt 2-3 år ikke kan uttrykke traumatiske erfaringer, heller ikke kan det når de blir eldre, men at de kan vise redsel og angst dersom de opplever noe som kan minne dem om traumen. De vil i følge Angel (2004) ikke være i stand til å redegjøre verbalt for dette. (Sitert Egeberg 2007 s. 141)

Barn som er i stand til å uttrykke seg verbalt, kan gi uttrykk for vondter på kroppen. For eksempel hodepine, vondt i magen eller andre plasser. Grøholt m.fl (2003 s. 218) viser til at barn som har vært utsatt for traumer og mishandling er overrepresentert i gruppen barn som viser somatoforme lidelser som hodepine, magesmerter og andre fysiske symptomer. Videre beskrives andre tegn, eller symptomer, som svette, skjelve eller bli rød i huden når barnet oppdager at hentetiden nærmer seg uten å ha noen forklaring på hvorfor og gjerne at dette er et gjentakende problem.

Barn kan også utvise en urolig følelse. Barnet finner ikke roen, går hvileløst rundt og klarer ikke konsentrere seg i lek eller aktiviteter. Det er vanlig at barnet ikke har en forklaring selv på hvorfor det går rundt slik.

Grøholt m.fl. (2003 s. 400) skriver at vi vet for lite om hvilke spesifikke effekter som kommer i kjølvannet av bl.a. omsorgssvikt, men trekker frem psykomotorisk utvikling, forhold til andre og forhold til seg selv som sentrale. Videre slår de allikevel fast at omsorgssvikt øker risikoen for de fleste psykiske lidelser. (Grøholt,2003,s. 405) Tegnene kan variere veldig, og noen barn viser kun små tegn andre har større og kanskje sammensatte tegn.

Det krever en særlig årvåkenhet å skille vanlige utviklingstrekk fra reaksjoner og vansker som hindrer barnets utvikling og trivsel (Grøholt m.fl. 2003.)

Læring er en prosess og dersom prosessen fører til endringer i atferd eller på andre områder har læring funnet sted. (Haugen red. 2006) Sosiale og emosjonelle vansker handler i stor grad om atferd og hvordan mennesket er i stand til å justere egen atferd mot omgivelsene og seg selv. Barn som lider av sosiale og emosjonelle vansker vil vise en endret og relativt varig atferdsform som er uhensiktsmessig for personen selv og omgivelsene. (Haugen 2008).

I en atferdsteoretisk tilnærming brukes begreper som respons, stimulus, generalisering og diskriminering som overbegreper for å beskrive atferd. (Haugen red. 2006). Ved å studere atferden til barn, kan man legge merke til endringer eller forskjeller på barns reaksjoner.

Respons kan deles i to, reflekser og viljestyrt respons. Når du fryser skikkelig, setter kroppen i gang skjelvninger av seg selv, som respons på kulden. Reflekser er ikke viljestyrte og dukker ofte opp i uventede situasjoner som dersom en ball plutselig kom rett mot deg.

Responsen ville vært å lukke øynene og kanskje dukke eller ta seg til hode for å beskytte det. Slike reaksjoner kan sees hos barn som blir slått. De kan dukke dersom en voksen slenger ut en arm eller krympe sammen dersom noen kommer brått på.

En viljestyrt respons dreier seg om handlinger vi velger å gjøre, men som vi kan la være. Vi kan svare på tilrop, vi kan respondere på tørste med å hente et glass vann osv. herunder kan barn som lever i omsorgsviktende hjem lage seg målrettede strategier der de unngår ubehagelige situasjoner. De trekker seg unna, eller unngår helt situasjoner de vet kan føre til ubehag som sosiale hendelser, samlingsstunder osv.

Stimulus, eller stimuli betyr å stimulere til noe. Stimulus er noe som skal utløse responsen. For eksempel et spørsmål: Hva heter du? Dette stimulerer til et svar, altså responsen ”jeg heter Johan”. Stimuli og respons henger derfor nøye sammen, og kan ikke fungere uten hverandre.

Generalisering viser til at det man har lært i en situasjon, kan man overføre til alle andre situasjoner. Kan du svømme, kan du svømme både i basseng, hav og innsjø. Når barnet har lært å gå, kan det gå hvor som helst, forutsatt at underlaget er sånn noen lunde likt.

Diskriminering går ut på at man skal være i stand til å skille på kunnskap man har lært, i gitte situasjoner. Små barn som opplever en mor eller far som krangler veldig ofte vil kunne generalisere dette og vil tro at dette er normalt for alle foreldre. Etter hvert som de blir eldre vil de forstå at det ikke gjelder alle, men kanskje bare sine foreldre og dermed begynne å lyve, holde seg sosialt borte og aldri invitere andre hjem. Atferden vil altså endres, når bevisstheten for hva som skjer hjemme endres.

Sosiale og emosjonelle vansker skriver seg fra følelseslivet og symptomer varierer derfor ikke bare med person til person, men også fra dag til dag og fra situasjon til situasjon og kan være en sammenheng til hvorfor barnehagepersonell ikke ser tegnene så raskt eller klart som de burde. Det som er essensielt er hva som utløser de negative følelsene. Det behøver ikke være angst, men i veldig mange tilfeller dreier det seg om en redsel som beskrives som så

hemmende at det går ut over evnen til å leve et normalt liv, slik Haugen (2008) beskriver i sin definisjon av begrepet.

Men barn, som alle andre, kan sette opp ulike forsvarsmekanismer for å beskytte seg selv, noen er bevisst, andre ubevisst. En vanlig forsvarsmekanisme er ignorering av det som er ubehagelig. Barn som isolerer seg, og har en unnvikende atferd som hemmer de i deltakelse og aktiviteter i barnehagen, kan være eksempler på at barnet er i ferd med å utvikle sosiale og emosjonelle vansker og det bør vies oppmerksomhet.

Risikofaktorer for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker beskrives av Størkesen og Thorsen i artikkelen “barnehagens møte med barn som er utsatt for sosiale belastninger” (Størkesen og Thorsen, 2011) som barn som blant annet lever med psykisk syke foreldre, familier som opplever samlivsbrudd, forhold hos barnet selv, barn av innvandrere, økonomiske forhold og sosiale belastninger.

Det er forsket mest på barn fra 12 år og oppover og da med særlig tanke på samlivsbrudd som representerer en stor forandring i barns hverdagsliv. Men det er gjort internasjonale studier på barn mellom 4 og 7 år (Størksen og Thorsen ref. i Roland 2011 s.41) som viser at barn som opplever samlivsbrudd i denne alderen i større grad utvikler atferdsproblemer enn eldre barn som gjennomgår det samme. En annen studie (Potter 2010) viser at emosjonelle vansker i forbindelse med samlivsbrudd er en forklaring på senere vansker i skolen. (Størksen og Thorsen referert i Roland 2011 s. 42.).

I 2001 ble det anslått at mellom 25000 og 30000 barn opplevde samlivsbrudd mellom foreldrene. (Byberg, Foss og Noack, 2001 referert i Størksen og Thorsen 2011 s.39) i 2009 viser tall fra statistisk sentralbyrå at det er forventet at 43,4% av alle ekteskap ender i skilsmisse. (ibid) Mange barn i barnehagealder vil derfor være i risikosonen. Internasjonale studier har vist at konsekvensen for de yngste barna er at tilknytningen står i fare, bla fordi nære omsorgspersoner i perioder ikke makter å fungere på samme måte som tidligere. (ibid)

Psykisk syke foreldre utgjorde i 2007 ca. 15 000 barn. Dette er tall ut fra hvor mange foreldre som var under behandling i spesialisthelsetjenesten og man regner derfor med at det er store mørketall. (Barne- og likestillingsdepartementet 2007)

Barnet selv kan ha psykiske vansker. Størksen og Thorsen (2011 s.40) viser til studier gjort av Nærde og Neumer i 2003, som har studert psykiske lidelser hos barn mellom 0-12 år. Studien viser at mellom 10-20 % av alle barn mellom 4 og 10 år har psykososiale symptomer og mellom 4-7% av alle barn har så alvorlige problemer at det er behov for profesjonell hjelp.

”TOPP studien” (Nasjonalt folkehelseinstitutt, 2007), handler om barns trivsel og oppvekst, denne studien peker på at det er mulig å identifisere forstadier til psykiske vansker så tidlig som når barnet er halvannet år. Dette vil derfor i stor grad dreie seg om barn som går i barnehagen. Barnas belastninger henger sammen med symptomnivået til mødre, og det pekes

på at gode barnepassordninger kan redusere mødrenes symptomer og bedrer barnas situasjon (Nærde m.fl., 2000, Nærde, Tambs, & Mathiesen, 2002, ref. i Nasjonalt folkehelseinstitutt, 2007). Ut fra dette kan barnehagen og de voksne ha en viktig betydning for å avhjelpe barn i risikogrupper. Data fra TOPP-studien har blitt brukt i videre forskning og der er det funnet klare indikasjoner på at det er belastninger i familien og mors alder som har størst betydning for barns utvikling.

..“Ei ung mor kan vere mindre erfaren i rolla som omsorgsperson, mens ho på same tid kan vere meir sårbar for frustrasjon rundt hennar eige utviklingsbehov, for eksempel med omsyn til karriere, tid til vener og tid til seg sjølv.” Sitat Kjeldsen (2014) i artikkelen “Risikofaktorar for vedvarande åtferdsvanskar hjå små barn”.

Sosiale forskjeller oppleves kanskje i liten grad i Norge sammenlignet med andre land, men kanskje vil forskjellene oppleves tøffere for de få det gjelder. Størksen og Thorsen (2011) peker på at barn som opplever sosiale forskjeller er en gruppe som har større risiko enn andre til å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. Videre påpeker de at barnehagen brukes av barnevernet som “buffer” for å kunne utjevne forskjeller slik at barna får den nødvendige tryggheten, rutine og stimulering. Samtidig viser de til at innvandrerfamilier er den gruppen som i større grad enn etnisk norske mottar kontantstøtte og dermed ikke kan benytte seg av kommunale barnehager. Disse barna vil ikke ha samme tilgang på det norske språket og den norske kulturen og man kan se for seg at disse barna i svært stor grad ville profitert på å gå i en norsk offentlig barnehage slik at man kan forbygge bl.a. tilpasningsvansker senere.

Barnehagens mandat, Rammepånen 2011:

“..Barnehagen skal ha en helsefremmende og en forebyggende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller. Barnehagen har en samfunnsoppgave i tidlig forebygging av diskriminering og mobbing.”

Størkesen og Thorsen(2011) viser til Mogstad og Rege, 2009 der det i internasjonal forskning vist at barn med belastninger har positive langtidseffekter av pedagogiske tiltak når man ser dette i lys av videre utdanning, arbeidsdeltakelse og inntekt.

Med tilknytning forstås relasjon mellom to eller flere individ. Smith (2008 s. 13) beskriver spedbarnet i 6-7 mnd. alder som et individ som helt klart foretrekker enkelte personer foran andre, uavhengig av hvem som har bidratt til den fysiologiske tilfredstillelsen. Videre skriver Smith at barnet vil søke denne personen når det er oppbrakt og protestere når denne personen forlater.

I spedbarnsfasen handler tilknytning om hvordan barnet regulerer fysisk avstand til omsorgspersonen. Det handler om hvilken kontekst barnet er i og hva som påvirker det. Tilknytningsadferd, i følge Smith (2008), opphører når barnet oppnår kontakt med tilknytningspersonen, for eksempel mor. Tilknytningsadferd kan forstås som barnets ønske om å oppnå kontakt. Barnet kan for eksempel gråte når mor forlater rommet de er sammen i, fordi barnet har erfart at mor snur og tar det med seg. Senere i utviklingen skjønner barnet at det kan følge etter mor.

I barns utvikling vil barnet bruke sine primære omsorgspersoner som utgangspunkt for å utforske nye ting. Smith (2008 s.22) referer til Ainsworth (1972), der begrepet ”trygg base” blir presentert og også videre veldig sentral i tilknytningsteori. Dette vil si at barnet bruker for eksempel mor som base og så lenge mor er i synsfeltet er barnet trygg til å utforske hele helsestasjonen på egenhånd, og kan se på fremmede som interessante og vise stor utforskertrang. Dersom situasjonen blir skummel for barnet, vil mor i dette tilfelle, fungere som støtte som barnet søker til.

Dersom barnet føler uro eller opplever situasjonen farlig, vil ikke barnet begynne å utforske rommet.

Smith (2008 s.45) referer til Bowlby (1973) der han skriver at tilknytning og utforskning henger sammen med opplevelsen av frykt. Barn som viser frykt i farlige situasjoner vil ha større sjanse for å vokse opp. Han skriver også at et skremt barn vil vise mer tilknytningsadferd ved å søke beskyttelse slik at det på den måten øker sjansen til å overleve. Videre hevder han at barn som utvikler en trygg tilknytning vil oppleve mindre frykt når de vet at omsorgspersonen er tilgjengelig.

Tilknytningsbåndet er den følelsesmessige tilknytningen som vi trolig oftest tenker på i det daglige og defineres som en individuell egenskap. Tilknytningsbåndet ikke er noe gjensidig

mellom to mennesker, men en tiltrekking en person har til et annet som det oppfatter som sterkere enn seg selv.. Fem kjennetegn på hengivenhetsbånd og et tilknytningsbånd.

- 1) Hengivenhetsbånd er vedvarende og lengre tid
- 2) Hengivenhetsbånd er dannet i forhold til en bestemt person og kan ikke skiftes ut med en annen.
- 3) Relasjonen må være av emosjonell betydning
- 4) Individet må ha et ønske om å ha kontakt med personen
- 5) Individet føler emosjonell uro når kontakt ønskes men blir forhindret.
- 6) Denne gjelder kun for tilknytningsbåndet. Det handler om at for eksempel barnet søker tryggheten og trøsten i sone foreldre. Dette krever at foreldrene har et hengivenhetsbånd til barnet, men at barnet er tilknyttet dem. Dersom foreldre søker trygghet hos barna hevder Ainsworth at det nesten alltid er tegn på patologi. Altså sykdom hos foreldre.

(Ainsworth 1989 sitert i Smith 2008 s. 26)

Barn vil danne tilknytning til omsorgsperson så lenge denne er tilgjengelig i større eller mindre grad for kontakt og samspill. Kun barn som lever i ekstremt sosial isolasjon eller bor på en institusjon der barnet ikke opplever å ha en tilgjengelig omsorgsperson, vil unnlate å danne tilknytning. (Smith 2008). Det er viktig å vite at barn som lever under omsorgssvikt og mishandling også utvikler tilknytning til omsorgspersoner som utøver dette. Men det som er viktig å vite noe om, er kvaliteten på denne tilknytningen og hvordan denne kan vurderes. (ibid). En kjent modell for dette er Fremmedsitasjonen, men denne går fra 12-20 måneder. Man kan utover denne aldersgruppen vurdere barns symbolske representasjon av forholdet til omsorgspersonene eller bruke atferdsobservasjoner av barn i førskolealder i atskillelles- og gjenforeningssituasjoner.

Det er laget flere klassifikasjonssystemer for vurdering av tilknytningskvalitet. På bakgrunn av min problemstilling, vil jeg redegjøre for Crittendens klassifikasjonssystem (Sitert i Smith 2008 s.105) av tilknytning til førskolebarn. Denne omfavner barn fra 21-65 mnd, altså i

underkant av 2 år frem til de er i overkant av 5 år og vil være den aldersgruppen jeg i min oppgave har fokus på.

Crittendens beskriver seks typer barn som han klassifiserer i kategorier i forhold til hvordan de responderer på tilknytningspersonen ved gjenforening.

B: Trygge og balanserte barn

A: Defensive barn

C: Påtrengende barn

A/C: Både defensiv og påtrengende

A/D: Deprimert og engstelig

I/O: Utrygg/annet

Kategoriene er baserte på fortolket følelsesmessig tilstand hos barnet, observasjoner av samspill mellom barnet og den voksne, og vurdering av hvor stor grad av respons barnet får av tilknytningspersonen. Observatørens rolle er også tatt i betraktning. Videre finner man i forhold til samspillet at mødre til barna i kategori "B" var mest sensitive ovenfor barna, de hadde en positiv involvering og positiv affekt. De var lite kontrollerende ovenfor barna. Mødrene til de defensive barna viste liten grad av involvering. Det finnes også en sammenheng mellom mødre som blir vurdert som sosialt tilbaketrukkne og at barna har et defensivt mønster med dårlige relasjoner til andre barn.

2.7 TILKNYTNING I BARNEHAGEN

Barn har tilknytning til andre enn personer i den primære familien. Barn i barnehagen har tilknytning, på en eller annen måte, til de voksne og andre barn der. Tilknytning beskrives som et hierarki. Hvor mye tid tilknytningspersonene deltar med barnet, kvaliteten på omsorgen, emosjonell investering i barnet fra voksnes side og den gjentatte tilstedeværelse over tid er avgjørende for hvilken tilknytning barnet får. (Smith 2008 s. 29). Barn i barnehage vil være sårbare på dette punktet. Vaktordning, møtevirksomhet, sykdom og vikarbruk vil berøre og påvirke alle disse punktene. Ansatte som jobber halve stillinger kan også utgjøre et problem ovenfor barna i forhold til tilknytning da tilstedeværelsen over tid er mye mindre enn om vedkommende jobbet i full stilling. Personlig investering av emosjonell tilgjengelighet vil

også påvirke den reelle tilknytningen barnet får til den voksne. Vil tilkallingsvikarer har en emosjonell deltakelse i barnas hverdag, gitt at de skal være der en arbeidsdag og kanskje aldri mer komme tilbake?

Pedagogiske ledere har ubunden arbeidstid, noe som innebærer kortere tid på avdelingen, dette kan også skape de samme utfordringene. Vaktordninger vil i praksis si tidlig, midt eller seinvakt. Hvem barnet møter i barnehagen beror på vakter og når barnet selv kommer.

Det er av stor betydning hvilken tilknytning barnet har til mor eller andre nære personer første leveåret. Dette predikerer for hvordan barnet vil utvikle sosiale relasjoner.

Barn med dårlig tilknytning vil oppleves som klengete og udiskriminerende i sin måte å være på. De vil ved 4 års alderen være ukritisk på hvem de tar kontakt med. De skiller ikke mellom kjente og ukjente. For eksempel vil et slikt barn like godt gå til en fremmed vikar i barnehagen med skrubbsåret, enn til en kjent og trygg voksen. De fungerer dårlig sosialt, men har vansker med å se seg selv i forhold til andre. (Grøholdt m.fl. 2003 s. 403).

Definisjon av omsorgssvikt er, på linje med sosiale og emosjonelle vansker, ikke entydig. Grøholt m.fl. (2003 s.395) gjengir Kempe og Kempe (1979) sin definisjon av omsorgssvikt slik

”Med omsorgssvikt forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet, påfører det fysisk eller psykisk skade, eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare.”

Videre følger en presisering om at barnet må være under 18 år, og at det er personer som har juridisk ansvar for barnet som utøver omsorgssvikten. Foreldre eller personer med foreldres ansvar.

Grøholt m.fl. (2003:sidetall) deler omsorgssvikt inn i fysisk mishandling, fysisk omsorgssvikt og emosjonell mishandling og emosjonell omsorgssvikt. Der fysisk mishandling og emosjonell mishandling er en svært direkte form for mishandling der det er handlingen som er ment å skade. For eksempel slag, spark, trusler, stengt inne i mørke rom osv. Fysisk omsorgssvikt og emosjonell omsorgssvikt går mer på evnen til omsorg. Barn som ikke blir møtt av sine foreldre på en adekvat måte.

Grøholt m.fl. (2003) skriver at barn som opplever fysisk mishandling også opplever emosjonell omsorgssvikt og at dette er det største problemet til barna som utsettes for begge og at det er emosjonell omsorgssvikt som gir størst forekomst av senskader som psykiske lidelser, lav selvfølelse og suicidal adferd.

Hva som oppleves som normal og akseptert adferd vil variere mellom kulturer, land og religioner samt tidsalder. (Grøholt m.fl. 2003)

Det er mange historier, eventyr og sagn om barn som blir forlatt, oversett og drept.

Askepott er et av verdens mest kjente eventyr som omhandler omsorgssvikt og vi har fortellinger fra vikingtiden som viser til et barnesyn som i dag vil karakteriseres som grotesk men som på den tiden var allmenn akseptert. Denne forståelsen beskrives av Karsten Hundeide (2007).

Karsten Hundeide har i flere år drevet forskning på krysskulturelle forskjeller og sett på ulike oppdragermønstre på tvers av samfunn, religioner og kulturer. Han beskriver forholdet mellom foreldre og barn der det allerede ved tidlig samspill etablerer seg forventninger som han kaller kontrakter (metakontrakter). Han mener at barn som vokser opp i land der bl.a. fysisk avstraffelse er samfunnsmessig akseptert, ikke skaper de samme negative følelsene som det vil gjøre for eksempel for norske barn. Han hevder norske barn vil oppleve fysisk avstraffelse som overgrep, mens det for tyrkiske barn vil være en selvfølge. (Hundeide,2007, s. 46).

Tilknytningsforstyrrelser, av varierende grad, pekes ut som et kjennetegn på omsorgssvikt. Grøholt m.fl. (2003) understreker at det er forsket lite på området.

ICD-10 F94 : Forstyrrelse i sosial fungering. Utgangspunktet er at barnet ikke har konstitusjonelt manglende eller sviktende funksjonsevne, men at barnet lever i alvorlige miljøbelastninger eller mangler av avgjørende årsaksfaktorer.

Reaktiv tilknytningsforstyrrelse starter tidlig i barneårene, og før fylte 5 år. Altså vil dette kunne oppdages i barnehagen, dersom barnet går der. Disse barna er emosjonelt forvirret, de er ambivalente og har en påfallende aggressiv og avvisende væremåte. De kan fungere greit i noen situasjoner , mens i andre sammenhenger ramle helt ut.

Barn med uhemmet tilknytningsforstyrrelse søker ingen spesielle voksne/barn når de vil ha trøst. Vikaren er like god som andre. De er ikke tilbakeholden eller viser en naturlig og sunn skepsis til fremmede. De deler gjerne om seg selv til hvem som helst, men ingen slipper ”inn”.

2.8 HVORDAN KAN SOSIALE OG EMOSJONELLE VANSKER FORSTÅS I BARNEHAGEN?

Hvordan ansatte i barnehagen oppfatter barna og deres utvikling er viktig i forhold til hvordan de forholder seg til barna. Amerikansk forskningslitteratur viser til “belifs” om denne typen forståelse og mener at det er viktig at de som jobber med barn i barnehage utforsker og utfordrer seg selv på dette. Størksen og Thorsen oversetter “belifs” til norsk til holdninger, tanker, forståelse og overbevisning. (Størksen og Thorsen, 2011, s.43)

For at barnehagepersonalet skal forstå sosiale og emosjonelle vansker hos barn i førskolealderen, pekes det på at det stadig må reflekteres over egne belifs, og at det er en sammenheng mellom barnehagepersonalets praksis og belifs. Det går begge veier, hvordan personalet oppfører seg påvirkes av deres belifs, og deres interaksjon med barna og barna påvirker personalets belifs. Det pekes videre på at det kun ved bevisstgjøring av sine belifs at barnehagepersonalet kan arbeide videre med holdninger, forståelse, tanker og overbevisninger. Om ansattes belifs er i tråd med forskningsbasert kunnskap viser seg gjennom pedagogisk praksis, og dersom de ansattes belifs ikke er i tråd med dette vil det være nødvendig med faglig påfyll og kunnskap. (ibid)

Sosiale og emosjonelle vansker kan forstås som en reaksjon på ytre eller indre påvirkninger.

Det finnes ingen måleinstrumenter som måler grad av sosiale og emosjonelle vansker. Men det finnes verktøy som barnehagepersonalet kan ta i bruk for å underbygge eller avkrefte en mistanke.

Av det vanlige standardiserte kartleggingsmaterialet i norske barnehager, finnes blant annet TRAS, ALLE MED, Askeladden, Lær meg norsk før skolestart, Språk 4, Reynells språktest, ASQ og Nya Sit. Dette er kartleggingsmateriale som sier noe om språket, og det er kun ALLE MED av disse som i utstrakt grad tar for seg sosial utvikling. Alle disse gjennomgikk i 2010/2011 en grundig evaluering. Bakgrunnen for denne evalueringen var at det i Stortingsmelding 41 (2008/2009) kom forslag fra Kunnskapsdepartementet om å innføre krav om at barnehagene skal gi tilbud til alle treåringer om språkkartlegging. Rapporten utarbeidet av et ekspertpanel ble overlevert Kunnskapsdepartementet i 2011.

Ekspertpanelet slår fast flere ting i sin rapport, blant annet at de verktøyene de evaluerte, er det kun Askeladden, Språk 4, SATS, og ASQ som er egnet å bruke for å se om et barn har forsinket språkutvikling. (Kunnskapsdepartementet, 2011) Den sier ikke noe om kartlegging av barn med sosiale og emosjonelle vansker. Det fremkommer i gjennomgangen av kartleggingsmaterialet at kompetent bruk av kartleggingsverktøyene er en forutsetning for at resultatet skal være pålitelig og gyldig og at kompetent bruk av kartleggingsverktøy betyr at den som gjennomfører kartleggingen har skolert kunnskap i gjennomføring, kvalifisert tolkning av resultat samt tiltak som anbefales og det skal være en kvalifisert tilbakemelding til foresatte. For når tilbakemeldinger til foresatte gis, er dette også svært alvorlig. Det vil bli et spørsmål om godt foreldresamarbeid der man i samarbeid med hjemmet gjør vurderinger på når man eventuelt må sette inn tiltak utover det som gjøres i den ordinære driften i barnehagen. Barnehageansatte kan støtte seg på resultatet av en kartlegging, men da må kriteriene for kartleggingens gyldighet være oppfylt først.

Løge (2011) forteller imidlertid at det er påvist sammenheng mellom språkutvikling og utvikling av sosiale og emosjonelle vansker. Løge viser til flere studier samt oppsummeringsstudier og disse peker på at 71% av barn som ble utredet for atferdsvansker også hadde språkvansker. Løge understreker at det er vansker med språkforståelsen og språkproduksjonen som er kritisk for den sosiale deltakelsen for barna.

En annen form for kartlegging, som er mer uformell, er kartlegging av familien og familiens belastning. Grøholt m.fl (2003 s. 409) gir en beskrivelse av risikofaktorer som påvirker familiens omsorgsevne. Sosial isolasjon, økonomiske forhold, bo-forhold, alkohol/rus og kroniske sykdommer er alle risikofaktorer som nevnes spesifikt i forbindelse med en families evne til å gi omsorg. Slik jeg ser det, faller det ikke helt naturlig at dette er en kartlegging som barnehagene foretar på lik linje med språkkartlegging, men i situasjoner der det er flere faktorer som vekker mistanke om omsorgssvikt, kan en familieanamnese være viktig. Grøholt m.fl.(2003) skriver at en opphopning av risikofaktorer i familien vil støtte en mistanke om omsorgssvikt. Det vil også støtte opp om en forståelse av barn som lever under sosialt belastende miljøer og av den grunn står i fare for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. Dette støttes også av TOPP-studien (Nasjonalt folkehelseinstitutt 2007) og Kjeldsens (2014) som jeg har omtalt tidligere.

3 BARNEHAGEN OG SAMARBEIDSPARTNERE

Det er viktig å vite generelt om den ordinære barnehagen og dens innhold for å kunne gi et bilde av hvem som jobber i barnehagen, hva som styrer innholdet og hva som legges til grunn for samarbeid.

Barnehageloven § 1. Formål

“..Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling”.

Barnehagen og innholdet i den er beskrevet både i Barnehageloven og med Rammeplanen som gir nærmere og utdypende beskrivelse av hva barnehagen skal inneholde og hvilke samfunnsmandat barnehagen som institusjon har. Det er grundige beskrivelser fra fagområdene og hvordan dette skal knyttes sammen til det beste for alle barn.

Den norske barnehagen slik vi kjenner den etter Rammeplanen, har en sosiokulturell tilnærming, med lek, sosiale aktiviteter og felleskap som kjerne. Den gir plass til alle, også de med nedsatt funksjonsevne eller andre vansker og fordrer et aktivt samspill mellom barn, ansatte og foreldre.

3.1 BARNETS HJEMMEMILJØ

Gjennom Rammeplanen for barnehager (2011) kommer det tydelig frem at det er barns egenverdi, samarbeid med hjemmet og leken som skal fremmes. Dette innebærer at barnehagen skal være i jevnlig og daglig dialog med foresatte om alt som omhandler deres barn.

Når en barnehage ønsker å fremme synspunkt der det kan tenkes at foreldre/foresatte kan komme i forsvarsposisjon som for eksempel at barnehagen ønsker å få et barn nærmere utredet ved pp-tjenesten, så bør man legge dette frem på en slik måte at mulighetene blir presentert like raskt som selve problemstillingen. Ordvalg vil også være veldig viktig, bastante påstander og brysk opptreden kan, etter mitt skjønn, bidra til en konflikt fremfor samarbeid. Moen og Svendsen (2004 s. 98) sier at som regel er foreldre også bekymret når barnehagen er det, men at de allikevel kan reagere svært forskjellig.

Det er ikke barnehagens jobb å diagnostisere eller spekulere i diagnoser. Dette kan gjøre vondt verre, og i verste fall slutter man å se barnet for det barnet er. Selv om barnehagen ofte har erfaring med det som ofte blir beskrevet som ”lignende barn”, betyr det overhodet ikke at det er tilfellet denne gangen.

Og selv om barnehagen bruker tidligere erfaringer for å vurdere vansker, må de passe seg for å gi uttrykk for årsakssammenhenger. PPT bør heller ikke mene for mye om diagnoser men har som regel spisskompetanse til å vite hvor barnet eventuelt bør henvises videre.

De fleste foreldre er den viktigste samarbeidspartneren til barnehagen, og har som alle samarbeidspartnere barnets beste i fokus. Rammeplanen legger opp til samarbeid mellom barnehagen, foresatte og instanser, der man på den ene siden kan tenke at det vil gjøre det enda lettere for barnehageansatte å oppdage barn som har det vanskelig, men som på den andre siden samtidig vil føre til tettere bånd og gjøre at man ikke tør risikere å miste den tillitten man er så avhengig av. På grunn av dette, utarbeidet Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet i 2009 en veileder som nevnt tidligere i oppgaven for å gjøre det lettere for barnehageansatte å samarbeide med bl.a. barneverntjenesten. Denne tar også for seg det tette samarbeidet som hinder for å melde bekymringsmelding dersom man er bekymret for et barn.

Dette må bety at et godt samarbeid med foreldre kan bidra til å få klarhet i problemstillinger som omhandler barnet. Som for eksempel om barnet har fått en bror eller søster, eller om det er skilsmisse på gang eller om det har vært dødsfall eller alvorlig sykdom i nær familie eller vennekrets. Det kan være viktig for barnet at barnehagen tar affære dersom de for eksempel ser at et nytt søsken har ført til at barnet får en atferdsendring selv om man trolig ikke tenker omsorgssvikt. At barn reagerer på nye omgivelser og miljøer er vanlig, og som skrevet tidligere krever det et våkent blikk for å skille mellom barns naturlige reaksjoner og tegn på at barnet ikke utvikler.

Dersom barnets adferd er av en slik art at det går ut over sosiale forhold, skal det reageres. For eksempel så er søskensjalousi en egen diagnose i ICD-10, F93.3, og viser seg i endret adferd som søvnvansker, tilbaketrukkethet, sinneutbrudd, søvnvansker og klenging som vedvarer utover 4 uker. (Grøholt m.fl. 2003).

Mor kan ha utviklet fødselsdepresjon, det kan være komplikasjoner i etterkant av svangerskap og fødsel som gjør at mor og far ikke klarer å ta vare på eldre barn og det kan være at foreldre i en overgangsfase har behov for faglig støtte og hjelp for å mestre sjalusi mellom eldre søsken. Kanskje kan en samtale med PPT være nyttig, evt. helsestasjon eller barneverntjenesten. Alt etter hva problemstilling er og hva man tror ligger til grunn. Samlivsbrudd har jeg tidligere beskrevet som risiko for utvikling av sosiale og emosjonelle vansker. Sykdom og nye søsken er på samme måte som et samlivsbrudd noe som griper inn i hverdagen til barna på, og som man kan tenke seg kan påvirke omsorgspersonenes evne til omsorg i kortere eller lengre perioder.

For å sikre samarbeidet med barnas hjem, skal hver barnehage ha et foreldreråd og et samarbeidsutvalg. (Barnehageloven § 4 Foreldreråd og samarbeidsutvalg). Dette samarbeidet er på systemnivå, der overordnede temaer diskuteres.

Den daglige hverdagssamtalen i garderoben, på e-post eller på telefon er på individnivå. Da handler det som regel om personlige forhold. Det er det uformelle samarbeidet i hverdagen som har størst betydning for hvert enkelt barn.

Sitat ” *Daglig kontakt og uformell småprat om barnet og det som foregår i barnehagen, er en viktig base for foreldresamarbeidet*”. Sitat slutt, (Utdanningsdirektoratet 2012 s. 27)

Samarbeid mellom barnehage og foresatte blir ekstra viktig dersom personalet oppdager utviklingstrekk hos barnet som vekker bekymring. Og det er viktig at man tør å være uenige med foresatte om barnets utvikling og fungering slik at man ikke kommer i den situasjonen at målet blir å få foresatte til å innse eller innrømme barnets vansker.

Dersom foresatte er uenige i barnehagens påstand om barnet, bør det heller ikke konkluderes med at foresatte ”benekter” problemet, men ha i bakhodet at barn ofte oppfører seg annerledes i forskjellige settinger og med forskjellige mennesker rundt seg. (Drugli og Onsøyen 2010).

Bonnevie og Pålerud (1999) sier at det kan dannes samarbeidsformer i barnehager der det ikke er barnets beste som er i sentrum, men forholdet mellom personal og foresatte. Det kan være at foresatte og barnehagen har forskjellige forventninger til barnet og at det skapes en negativ stemning i samarbeidet. De peker også på at det kan dannes maktforhold som ikke er heldig for samarbeidet.

Drugli og Onsøyen (2010) påpeker at det da er den profesjonelles ansvar, altså barnehagen, å bli enige om veien videre i forhold til hva man er uenig om og hvordan en skal løse dette.

De viser også til at ulike perspektiver bør utfylle hverandre, fremfor å konkurrere. Dersom en mor ikke kjenner igjen barnet sitt slik barnehagen fremstiller det, betyr ikke det at barnehagen tar feil i sine vurderinger men det betyr bare at mor ikke ser det samme utenfor barnehagen. Det vil være av stor verdi for barnehagen og få mors perspektiv på barnet, fordi det også vil fortelle noe barnets evne til justering av egen atferd utenfor barnehagen. Opplevs barnet som svært aktivt og har vanskeligheter med å styre impulsiviteten i barnehagen, kan det være av nytteverdi å vite noe om hvordan barnet opplevs av mor med tanke på å få kunnskaper om barnet utenfor barnehagen, som igjen kan brukes for å gjøre det lettere for barnet i barnehagen.

Barnehagen er den profesjonelle part, og har dermed ansvaret for å legge frem for eksempel problemstillinger på en faglig og adekvat måte. Foreldre reagerer gjerne med følelser.

Hundeide (2007) skriver at mors oppfatning av barnet har stor betydning for hvordan barnet blir møtt, på samme måte som Størksen og Thoresen snakker om betydningen av ansattes "belifs" påvirker hvordan de er ovenfor barna. Belifs, som jeg har skrevet tidligere, handler om den ansattes holdninger, tanker, forståelse og overbevisning. I barnehagen møter barnet mange forskjellige mennesker, med sine oppfatninger av barna. Barn vil dermed bli møtt på forskjellige måter, alt etter hvilken oppfatning, eller belifs, de ansatte har av barnet. Har barnet fått en merkelapp som "Prinsesse vil-ikke", risikerer barnet å bli behandlet som en jente som uten videre er negativ til alt. Dette beskrives også av Grøholt m.fl. (2003)

Dette kan igjen sees i sammenheng med hvordan de ansatte ser på foreldre og kanskje være avgjørende for om man tenker tanken om bl.a. omsorgssvikt. Ser de ansatte på foreldre som meget ressurssterke og innflytelsesrike kan veien til å mistenke omsorgssvikt være lengre enn om foreldre var for eksempel arbeidsledige eller sosialklienter.

Hundeide har over mange år utviklet et verdensomspennende program for omsorgsgivere, kalt ICDP. (International Child Development Program) Bakgrunnen for dette, og som forskning viser, er at barnets samspill med sine nærmeste omsorgsgivere er avgjørende for barnets helhetlige utvikling.

Ved å kunne tilby omsorgspersonene veiledning med vekt på sensitivering og emosjonelle dialoger, er dette det mest effektive for å avhjelpe en belastet omsorgssituasjon. (KILDE)

Min egen kommune har utdannet personell som har kurs for foreldre og barnehageansatte og det skal brukes som en del av det obligatoriske Introduksjonsprogrammet for innvandrere etter hvert.

Alle som jobber med barn og unge har plikt etter Barnevernloven å melde fra dersom man mistenker omsorgssvikt. Det betyr at man må ta stilling til hvilken omsorg barnet får der det bor. Dette kan for mange være problematisk og kan sette nært samarbeid på spill.

Grøholt m.fl. (2003) beskriver at man kan komme til å krenke allerede vanskeligstilte foreldre med flere problemer og bryte tillitsforhold og det kan oppleves smertefullt og skulle direkte fortelle foreldre at omsorgen barnet får ikke oppleves god nok. Men de understreker at barnet kan ha behov for de hjelpetiltak barneverntjenesten kan organisere selv om det på kort sikt kan se ut som det skaper ytterligere problemer for familien. Det er barnets beste som teller.

Barnevernloven pålegger alle offentlige ansatte å melde fra til barneverntjenesten. ”.. *når det er grunn til å tro at et barn er mishandlet i hjemmet, eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker.*”(§6-4)

I ICD-10 finnes to diagnoser som er nært knyttet opp mot omsorgssvikt.

F 94.1 Reaktiv tilknytningsforstyrrelse i barndommen

F 94.2 Udiskriminerende tilknytningsforstyrrelse i barndommen

Barnehager brukes i Norge som forebyggende tiltak og tidlig innsats av barnevernet, i stor grad. I NOU 2009 s. 08 kap. 7 beskrives forebyggingsbegrepet slik: ”*Det klassiske forebyggingsbegrepet er profylakse (av pro- og gresk phylaxis), som viser til det som kan beskytte mot sykdom og lidelse.*”

Videre beskrives barnehagen som den vanligste og viktigste tiltaket til familier med barn i aktuell alder som har behov for hjelpe- og støttetiltak via barnevernet. Og man kan jo forstå dette godt.

Dersom barn, periodevis eller over lang tid, har vært utsatt for omsorgssvikt, og har foreldre som ikke har greid å stimulere sine barn verken verbalt eller psykisk, så vil barnehagen representere både trygghet, forutsigbarhet, likhet og ikke minst fremme leken og gleden. Barnehagen, via Rammeplanen, inneholder alle aspekter som vi i dag regner som oppvekstfremmende. Sosialisering, språklig utvikling og mangfold er viktige begreper i norske barnehager, og barn som har kommet skjevt ut vil få muligheten til å oppleve dette, i alle fall de timene de er der.

I de tilfellene barnevernet bruker barnehager som tiltak, er det også de som betaler for tjenesten. (jmf. Barnevernsloven §9).

3.2 HELSESTASJON, PEDAGOGISK-PSYKOLOGISK TJENESTE OG BARNEVERNTJENESTEN

Barnehagen har flere samarbeidspartnere utover foreldre, de fleste er helt naturlig i forhold til barna. Dette er helsestasjonen, pedagogisk-psykologisk tjeneste og barnevernstjenesten.

Barnehagene samarbeider også med andre instanser, men det blir ikke relevant for oppgaven å dra inn alle.

De som aller først er i kontakt med familien og barnet er helsestasjonen. Helsestasjonen har sitt virke forankret i Lov om helse- og omsorgstjenester m.m. Helsestasjonen skal etter lov om helse- og omsorgstjenester §3-2 drive forebyggende og helsebringende arbeid.

De er der fra få uker etter fødselen og har hele familien som arbeidsfelt. De kommer på hjemmebesøk og foretar spedbarnskontroller og vaksineringsprogram. Foreldre kan raskt utvikle et tillitsforhold til sin helsestasjon og helsesøster, og helsesøstrene har god og bred kompetanse både medisinsk men også pedagogisk-psykologisk område. De er gjerne de første objektive øynene som ser og vurderer barnet ditt uten nødvendigvis å fortelle at det er det de gjør. Allerede ved 2-årskontrollen har de fokus på språket, hvordan barnet benytter språk og hvor mange ord barnet kan si. De vurderer samspill og helse og på 4-årskontrollen gjennomfører de også språkkartleggingen ”Språk 4”. Helsestasjonen er også i den situasjonen at de er i kontakt med alle barn, ikke bare de som går i barnehagen.

Den pedagogisk-psykologiske tjenesten (PPT) er en av de faglige instansene som kan gi en sakkyndig vurdering av om et barn med nedsatt funksjonsevne skal ha fortrinnsrett ved opptak i barnehage etter barnehageloven § 13. Rammepåen er også tydelig på at foresatte skal tas aktivt med i samarbeidet med PPT dersom et barn skal henvises dit. PPT forankrer sitt arbeid i barnehagene i Opplæringsloven §5-7.

Barneverntjenesten er kanskje den samarbeidspartneren som oppleves som ”fjernet” fra den daglige kontakten med barna, men som på sin side kan hjelpe forebyggende. I

Barnehageloven står det tydelig i § 13

”... Barn som det er fattet vedtak om etter lov om barneverntjenester §§ 4-12 og 4-4 annet og fjerde ledd, har rett til prioritet ved opptak i barnehage...”

Dette betyr at barneverntjenesten kan benytte seg av barnehageplass som tiltak der barn opplever bl.a. omsorgssvikt der de har overtatt omsorgen (jmf.§4-12) og der

barneverntjenesten setter i verk hjelpetiltak for familien (jmf. §4-4). Jeg har tidligere skrevet at barnehagen brukes av bl.a. barnevernet som buffer for å utjevne sosiale forskjeller.

Generelt varierer det i hvor stor grad de forskjellige instansene er inne i direkte samarbeid, men flere kommuner rundt om i landet har etablert versjoner av ”kompetanseteam” eller lignende bestående av de overnevnte instansene.

3.3 KOMPETANSETEAM

Kompetanseteam er en arena der barnehagen kan drøfte forskjellige problemstillinger, enten med samtykke der det gjelder spesifikke saker, eller på generelt grunnlag drøfte temaer med forskjellige fagpersoner. (Moen og Svendsen 2004)

I veilederen ” *Til barnets beste*” (barne- likestillings og kunnskapsdepartementet 2009) vises det til at det også kan være nyttig at det knyttes en fast person i dette teamet til hver barnehage i de kommunene som tilbyr dette. Det kan etter mitt syn være med på å gjøre veien kortere, dersom man behøver hjelp eller noen å drøfte med vet du hvem du skal henvende deg til, samtidig kan det i små kommuner gjøre det vanskeligere da det er små forhold der mange kjenner mange. Et ankepunkt er også at barnehagene kan gå for lenge med en sak, der de kanskje burde søkt hjelp eller meldt fra før, kun i påvente av et kompetanseteam. Trolig kan dette bidra til å gjøre seg selv mer usikker i saken. Min kommune har et slikt tilbud til sine barnehager og skoler.

Erfaringen tilsier at det har fungert godt, men organiseringen er stadig under utbedringer i forhold til taushetsklæring, bevaring av taushetsplikten og vurderinger av opplysningsrett og opplysningsplikt. Kommunen har bestemt i sine rutiner at det ikke skal være anonyme drøftinger, årsaken er at det i mange tilfeller er så tydelig hvem det blir snakket om at man mener taushetsplikten ikke blir ivaretatt på en god måte.

4. METODE

Hvilken metode som er best egnet, vil være avhengig av flere faktorer. Man må se på hva som skal forskes på, hva man søker å finne svar eller forklaringer på. Ønsker man generaliserte svar eller vil man få en persons subjektive mening?

Metoden jeg ønsker å bruke for å finne svar er kvalitativt intervju. Kvalitative intervju er godt egnet for å forstå et fenomen og til å få tak i informantens opplevelse av et fenomen. I denne oppgaven, så søker jeg å forstå hva tre styreere tenker rundt sosiale og emosjonelle vansker. Kvalitative intervju gir rom for åpne spørsmål, undring og oppfølgingsspørsmål der det måtte behøves og en kan sette av god tid til kun å lytte til informanten. Dette er noe av det essensielle med kvalitative intervju og er helt nødvendig i forskningsprosessen. (Dalen 2011).

Det ville vært lite hensiktsmessig å foreta en kvantitativ spørreundersøkelse om hvor mange meldinger hver enkelt har sendt til barnevernet, nettopp fordi den statistikken allerede finnes og er godt dokumentert. Intervjuet er halvstrukturert, da jeg hadde en blanding av konkrete strukturerte spørsmål, men samtidig ønsket å gi rom for å stille utdypende spørsmål der det passet.

For å analysere funn og dokumentere disse faglig har jeg hatt behov for redskaper som gjør dette på en god måte. Vitenskapsteori er et godt grunnlag i så måte. Som vitenskapsteoretisk tilnærming for denne studien har jeg brukt Grounded Theory. Den ble utviklet av Barney Glaser og Anselm Strauss (Dalen, 2011, s. 41) Grounded Theory har vist seg å være spesielt nyttig i kvalitative intervjustudier fordi det er informantenes perspektiver og oppfatninger som er utgangspunktet for analysene og det er nettopp dette jeg ønsker å forske på.

4.1 UTVALG

Barnehagen som institusjon var selvskreven, da det er arbeidet i barnehagen jeg ønsker å fokusere på. Valg av yrkesgruppe i barnehagen er todelt og jeg benyttet meg av tre kriterier for å finne frem til hvem jeg ønsket å bruke som informanter. De måtte alle være utdannede førskolelærere, fungere som styrer på heltid i kommunal barnehage og de måtte ha lokal tilknytning.

Det første jeg måtte ta stilling til, var at barnehagene i kommunene jeg har valgt å undersøke ikke har full dekning av godkjent pedagogisk utdanning.

Flere går på dispensasjoner i pedagogisk lederstilling og andre er under utdanning. Det er jevnt over mange ufaglærte personer i barnehagene og jeg ønsket å vite mer om barnehagelærerens tanker og rutiner på området. Det var også litt viktig at de jeg valgte å intervju hadde samme grunnutdanning.

Det andre jeg måtte ta stilling til var hvem i barnehagen som kunne gi gode svar. Fordi krav til styrer i barnehage kommer frem i Barnehageloven § 17, var det naturlig at jeg valgte styrerne som informanter. De sitter på det øverste ansvaret i barnehagen, både for drift og det pedagogiske. Alt skal gå via styrer, og styrer vil derfor bli den beste informanten etter mitt skjønn. Det er der det overordnede ansvaret ligger.

Valg av kommuner ble tatt fordi jeg ønsket en lokal tilknytning der styrerne hadde noe lunde like forutsetninger i forhold til økonomi, kompetanse i barnehagen, kultur og samfunnsforståelse. Med kun tre styrere ville det vært meningsløst å velge de spredt fra hele Norges land.

4.2 ETIKK

Innen forskning er etikken viktig. Etiske retningslinjer og holdninger hos forsker bidrar også til å øke validiteten på oppgaven. Jeg spør i min oppgave etter barnehagestyrernes subjektive oppfatning og mening om dere daglige virke. Det kan av ulike årsaker være vanskelig å svare ærlig, særlig når vi sitter ansikt til ansikt. Det har vært viktig for meg å presisere taushetsplikten min og at alt av funn er anonymisert. Det at de også til enhver tid kan trekke tilbake samtykket og deltakelsen i undersøkelsen er også presisert tydelig skriftlig.

Barnehagestyrerne blir ikke navngitt, det er heller ikke mulig å vite kjønn eller hvilke barnehager de kommer fra. Kommunene har til sammen 8 kommunale barnehager. Styrerne jeg har intervjuet jobber alle i kommunale barnehager. Informasjon blir bearbeidet men sensitiv informasjon blir destruert og vil ikke bli gjort tilgjengelig. Prosjektet er også meldt inn hos DSN september 2013 og den ble godkjent like etterpå og ble vurdert til ikke meldepliktig da det ikke skal benyttes eller lagres sensitiv informasjon som kan bidra til personidentifisering. Styrerne har gitt både skriftlig og muntlig samtykke til å delta (Vedlegg 1) og all informasjon blir makulert etter transkribering.

Intervjuguiden ble laget som et halvstrukturert intervju.(Vedlegg 2) og spørsmålene ble gjort kjent for styrerne før intervjuet.

4.3 VALIDITET

Oppgavens validitet, eller gyldighet, er sentralt i denne sammenheng. Er svarene jeg finner sanne? Og for hvem er de sanne for? Grunnsynet i kvalitativ forskning er at det er like mange virkeligheter som det er mennesker. Det dreier seg om informantenes opplevelse av virkeligheten.

Dalen (2011) skriver at det i kvantitativ metode er utviklet standardiserte metoder for avklaring av validitet- og reliabilitetsbegrepet, mens dette ikke er tilfellet i kvalitativ forskning. Det legges mer vekt på drøfting av validitet fremfor en nøyaktig fremstilling.

Dalen (2011) skriver videre at forskerrollen må avklares. I mitt tilfelle har jeg vært tydelig overfor informantene på at jeg ikke jobber i barnehage nå og at jeg derfor ikke har noen forhold til barnehagene eller styrerne i forhold til problemstillingen annet enn at jeg, naturlig

nok, finner den interessant. Jeg er åpen på min rolle som spesialpedagog i PPT, men at jeg i denne sammenhengen ikke skal blande rollene på noen måte.

I intervjuet har jeg tatt sikte på å la styrerne snakke så fritt som mulig og utdype forklaringer der de føler det er naturlig. Jeg har så langt jeg har klart prøvd å stille åpne spørsmål som gir mulighet for refleksjon.

4.4 RELIABILITET

Reliabilitet, eller etterprøvbarehet, er også viktig. Derfor er jeg nøye med å beskrive min fremgangsmåte, hvordan jeg har kommet frem til det materiale jeg har fått slik at dette kan etterprøves. Men også her vil kvalitativ forskning skille seg ut fra kvantitativ forskning. Det er nesten umulig å kunne etterprøve en kvalitativ studie nøyaktig. Man må heller fokusere på detaljer og nøyaktighet i beskrivelsen i forskningsprosessen. (Dalen, 2011). I kriteriene mine for utvalget måtte jeg ta stilling til nettopp dette. I små kommuner er det lett å bli tilkjennegjort. Det var allikevel viktig å presisere kriteriene mine for utvalget nettopp fordi at andre skal kunne ha forståelse for, og kunne ha en reel mulighet til å etterprøve funnene. Dalen (2011) skriver at det er den som leser oppgaven, som selv må finne ut om den er relevant i andre sammenhengene.

4.5 SVAKHETER VED METODEN

Jeg vil ikke få et materiale som kan generaliseres til andre barnehagestyreres tanker. Samtidig så er det ikke det jeg er ute etter. Å bruke kvalitativt intervju som metode stiller også sterke krav til meg som forsker. Jeg har måttet ta stilling til om jeg har fått reelle svar, eller om min stilling som jeg til vanlig innehar, har påvirket svarene jeg fikk. Dalen (2011) nevner solidaritetsproblemer som kan oppstå når forskeren har valgt et tema som en selv er berørt av. Jeg jobber ikke i barnehage, men i min daglige jobb er jeg stadig i kontakt med alle styrerne på en profesjonell måte i blant annet saker som omhandler sosiale og emosjonelle vansker. Solidaritet har jeg derfor valgt å drøfte også muntlig med styrerne før intervjuet startet. Dalen (2011) skriver at det er viktig å reflektere nøye over intensjonen i oppgaven og uheldige ringvirkninger som informantene kan få i etterkant av prosessen. Dette har stilt krav til hvilke funn jeg presenterer og hvordan de blir presentert i form av sitater og formuleringer. Styrerne jeg intervjuet har et eget nettverk i kommunene og blir i sin gruppe ”styrernetverk” mulig å gjenkjenne for hverandre, og jeg har måttet bruke tid på å finne løsninger som holder identiteten skjult på best mulig måte. Dalen (2011) skriver at enkeltpersoner og grupper lett kan bli hengt ut eller få stempel på seg. I denne oppgaven er det styrerne som er den lille gruppen. Noen utsagn har jeg også måttet forkaste fordi identiteten lett kunne blitt gjenkjent og både styrer og barnehage kunne blitt stemplet i negativ retning.

Egen erfaring, eller mangel på denne, er også et moment som jeg har tenkt på. Jeg har ikke lang erfaring som intervjuer, og min rolle opplevdes derfor noe usikkert. Min usikkerhet kan

ha ført til en viss iver i å ”komme i mål” med spørsmålene og jeg så en klar forskjell mellom det første intervjuet og det siste. Det var lagt mer rom for å lytte i det siste intervjuet og jeg hadde også flere oppfølgingsspørsmål der enn i det første.

I min oppgave er jeg på jakt etter styrernes subjektive opplevelser og erfaringer i arbeid med barn vil komme til å veksle mellom helhet og deler når jeg analyserer svarene jeg får, men jeg vil være tydelig på at det er mine tolkninger jeg gjør, ut fra svarene jeg får og på den måten prøve å forstå hva mine informanter mener. Tolkningen av dataene har forgått som en hermeneutisk prosess, med en veksling mellom de transkriberte intervjuene og forståelsen av teoretisk utgangspunkt.

Kategoriene ble delvis laget på forhånd ut i fra spørsmålene i intervjuguiden, men det var allikevel viktig for meg at kategoriene ikke var låse og kunne endres. Grunnen til dette var at jeg ønsket å være mest mulig åpen for svarene jeg fikk, slik at jeg i ettertid kunne kategorisere dem på en bedre og mer ryddig måte dersom dette ble mer hensiktsmessig ut fra svarene jeg fikk.

For stort fokus på detaljer eller enkeltheter gir ikke nødvendigvis forståelse for helheten, og omvendt. Det er i følge Johannessen, Tufte og Kristoffersen i fenomenologiske studier vanlig å analysere meningsinnholdet (2006 s.162). Og det er dette jeg er på søken etter i min oppgave.

En bør derfor veksle mellom disse helhet og deler for å få en helhetlig og nyansert forståelse sier Thagaard (Thagaard, 2009 s. 165).

Min problemstilling, metodevalg og spørsmålene har ledet meg til å bruke en temasentrert tilnærming. Dette gir meg rom til å sammenligne styrerne, samtidig som jeg kan gå i dybden med bl.a oppfølgingsspørsmål der det er naturlig og nødvendig for å få en bedre forståelse av informanten. Det kan, i følge Thagaard, (2009) være vanskelig å bevare en helhet i informasjonen når man trekker ut deler av informasjonen. For ikke å miste det helhetlige perspektivet, har jeg brukt mye tid på å lese igjennom alle intervjuene, lagt de fra meg og lest på nytt igjen for å danne meg et helhetlig bilde. Så har jeg trekt ut de delene som intervjuguiden er bygget på, og analysert de små enhetene som jeg mener er med på å gi helhet til oppgaven og så fortolket svarene for å gi det en helhetlig mening.

Sitater fra intervjuene blir presentert som sitater i kursiv i neste kapittel.

5. PRESENTASJON OG DRØFTING AV FUNN

Som skrevet i innledningen er hensikten med oppgaven å finne frem til tre barnehagestyreres syn på forholdet mellom sosiale og emosjonelle vansker.

Gjennom teori og kvalitative intervju har jeg forsøkt å finne frem til svar som kan belyse styrernes opplevelse av forhold knyttet til barn med sosiale og emosjonelle vansker i barnehagen.

Gjennomføringen av intervjuene ga både like og varierte svar fra de forskjellige styrerne på spørsmålene. Der de er like i svarene, er de jevnt over veldig like også på refleksjoner rundt årsaker.

5.1 SOSIALE OG EMOSJONELLE VANSKER:

Styrerne hadde ikke hadde et særlig forhold til begrepet sosiale og emosjonelle vansker og ønsket ikke å bruke begrepet i utstrakt grad. En styrer mente at dette var et begrep som satte merkelapp på barn og hadde en diagnostisk effekt. De ga en beskrivelse som at begrepet var veldig stort og at det i så måte var bedre å dele det opp og snakke om sosiale og/eller emosjonelle vansker.

Alle beskrev begrepet som et overbegrep som var vanskelig å bruke felles blant alle ansatte fordi det ikke lå en felles forståelse for begrepet i grunn.

Styrerne viste engasjement på spørsmålet, men samtlige var negativ til ordbruken. Alle nevnte at begrepet ga sterke signaler om diagnoser, uten at noen ga noe mer informasjon om hva de la i det.

Det kom frem at styrerne har rutiner for å snakke om alle barna på avdelingen når det er avdelingsmøter. Dette var felles for alle barnehagene.

Barnehagene hadde allikevel forskjellige rutiner på å avdekke sosiale og emosjonelle vansker og ulike rutiner på hvordan de tar det opp. Ingen av barnehagene brukte standardiserte skjemaer som ”ALLE MED” med mindre barnet så ut til å falle utenfor de sosiale rammene satt i sin barnehage, men alle hadde kjennskap til denne. Det var noe utstrakt bruk av “vent og se” holdning. Samtlige styrere fortalte at det første de gjorde dersom barnet viste en endring i adferd til det negative, var å analysere endringer generelt hos barnet.

“..dersom barnet har gjennomgått store endringer, eller små for den saks skyld, er det bare rettfærdig at vi venter å ser an før vi kontakter både foreldre og øvrig hjelpeapparat.”

De kunne imidlertid ikke gi noen konkret tidsramme på dette “tiltaket”, og det synes at mye går på skjønn hos den enkelte ansatte.

Barns lek og sosiale kompetanse tas ofte opp og det er systematikk i når og hvem de snakker om. Styrerne opplevde også at det var noen navn som gikk igjen, i alle barnehager og at det er overvekt av gutter som beskrives som krevende atferdsmessig der utagering, løping og støy nevnes som faktorer.

Ingen styrere nevner stille barn som krevende. Det har ikke blitt tatt stilling til om barna som viser utagerende atferd har hatt endrede hjemmesituasjoner og det har ikke vært vekket mistanke om omsorgssvikt blant disse barna det siste året, selv om alle styrere forteller at dette er noe de alltid tar stilling til.

Barn som ikke kunne justere seg etter andre barn ble ofte gjenstand for diskusjon på avdelingsmøter ofte fordi det var de samme barna som pekte seg ut i ustrukturerte settinger utenfor barnehagen og i overgangssituasjoner. Det ble kun diskutert tiltak for disse barna på avdelingsmøter, og det ble aldri spekulert i underliggende årsaker utenfor barnehagen. Igjen er dette noe som motstrider fra de interne rutinene alle styrerne forteller om.

Det at de er så ambivalente i forhold til teori og praksis kan være et symptom på ufaglærte ansatte i pedagogiske lederstillinger.

Det kan tenkes at dersom barnehagen hadde diskutert disse barna i lys av sosiale og emosjonelle vansker, turt og gått under kappen og sett på mulige årsaker til endret oppførsel, kunne de ha funnet bedre tiltak som gjorde det unødvendig å diskutere de flere ganger.

Mageknip og hodepine var vondter styrerne var godt kjente med i forhold til barn. Felles for alle var at de var observant når et barn klaget på denne typen vondter.

“..de er alltid noen barn som bruker dette som ren unnskyldning for og f.eks. slippe å kle på seg og gå ut, men klart burde man kanskje spørre seg om hvorfor barnet ikke vil gå ut når han eller hun vet at alle skal ut”

Styrerne snakket om veldig spesifikke situasjoner der barn har uttalt at de har vondt noen steder og tillegger aktiviteten som barnet deltar i/skal delta i mye vekt. De nevner ikke at et barn som virker sur, trøtt eller utilpass faktisk kan ha vondt i magen eller andre plasser. De nevner heller ikke små barn spesifikt i denne sammenhengen, kanskje er det fordi små barn mangler begreper om det å ha vondt og derfor ikke sier noe?

To av styrerne snakket om at sen språkutvikling kan ha sammenheng med omsorgssvikt og føler at de er oppmerksomme på dette i hverdagen særlig om barnet generelt viser en stagnering av utvikling på flere områder samtidig. Samtidig var det ingen av styrerne som brukte kartleggingsverktøy jevnlig i sine barnehager for å avdekke verken språk eller sosiale og emosjonelle vansker selv om alle var kjent med særlig ”TRAS” og ”ALLE MED”.

Disse kartleggingsverktøyene har vært brukt av pedagogiske ledere der det har vært mistanke om skjev utvikling men da med fokus på språk uten at dette har vært sett i lys av sosiale og emosjonelle vansker. På den ene siden kan man tenke at tilgjengeligheten av kartleggingsmateriell i hver enkelt barnehage kan avgjøre hvordan kartleggingen foregår. Av de åtte kartleggingsverktøyene som har gjennomgått en evaluering i 2011, var det kun en av disse som omhandler sosiale og emosjonelle vansker. Det er mulig at slike signaler om sterkere oppfølging av språk og kognisjon går utover oppmerksomheten til sosiale og emosjonelle vansker som årsak, men på den andre siden er det ikke utarbeidet gode kartlegginger for sosiale og emosjonelle vansker til bruk i barnehage og førskolealder og de som er tilgjengelig krever ofte en omfattende sertifisering eller skolering. Det kan synes som om barnehagene har svært klare skiller på hva som er kartlegging, hva som er screening og hva som er ren utredning. Dette støttes i NOU 2010 s.8.

Jeg har skrevet tidligere at forskning peker på at det er sammenhenger mellom lav språkforståelse og utvikling av sosiale og emosjonelle vansker, barnehagen ser ikke ut til å legge stor vekt på dette. Det kan se ut som om kunnskap om komorbide vansker synes og ikke være til stedet.

Kompetanseteam der PPT, helsesøster og barnevern deltar som fagpersoner og der møtene har vært holdt jevnlig og har vært stabil over tid, er en arena alle barnehagene nevner som mulig inngang til å avhjelpe barn med sosiale og emosjonelle vansker.

Styrernes generelle oppfatning av kompetanseteamet er at det er en god arena der man kan finne mer ut av hvilke kartlegginger som bør foretas i forskjellige tilfeller og styrerne opplever at både PPT og helsesøster har bredere kunnskaper enn de selv har i forhold til når en vanske bør utredes nærmere.

“..PPT har en særlig god rolle i slike møter fordi barnehagen lett sammenligner den opplevde vansken som barnet har med barn på samme alder i barnegruppen og barn som har hatt lignende vansker, mens PPT ser på individet opp mot utvikling.”

Dette kan på den ene siden sees på som en innrømmelse av at barnehagen ikke har tilstrekkelig kompetanse for å vurdere barns utvikling, samtidig kan det sees på som en anerkjennelse av andre fagpersoners tolkning og at ved å henvende seg til rett instans får man også den hjelpen barnet bør ha raskere.

I kommunen kreves skriftlig informert samtykke fra foresatte for å kunne drøfte saken i kompetanseteamet, og da har man allerede hatt en samtale med foreldre i forkant.

Noen styrere synes det er svært uheldig at det nå er slutt på anonyme drøftinger, andre ser positivt på det. En styrer drar frem at det positive med å måtte innhente samtykke med at det gjør det lettere å avhjelpe barnet i etterkant. Det blir ikke en hvilepute når både foresatte og andre instanser har hørt om vanskene og har gitt sine kommentarer til det. En annen sier at dette kan ødelegge mye for samarbeidet både mellom foresatte og kanskje også andre instanser.

En konsekvens av å måtte hente inn slikt samtykke fra foresatte, slik en styrer så det, var at det kanskje ble enda vanskeligere å avgjøre om en sak skal meldes til PPT eller barneverntjenesten og at det i alle fall kom til å ta lengre tid.

Dette sto i kontrast til hva den første styreren sa:

”..dersom man er alvorlig bekymret for et barn, skal man uansett ikke drøfte det i et kompetanseteam, men sende en melding til rette instans umiddelbart, om det er PPT eller barnevernet.”

Styrerne nevner i flere av svarene at de er svært usikre på hvor grensen går mellom normal og unormal atferd og reaksjoner hos barna. De føler at det forskes mye, og at omtrent alt av reaksjoner er normalt.

“..det er utrolig vanskelig å snakke om begreper som normal, unormal og avvikende, for all atferd vil jo være naturlig i gitte omstendigheter så hvordan vet vi da at noe egentlig er unormalt?”

I teorikapittelet skrev jeg at ICD-10 beskriver at emosjonelle vansker dreier seg om uvanlig forsterking av normale utviklingstrekk og ikke fenomener som i seg selv er uvanlige. Det virker som om styrerne leter etter noe så unormalt at de er nødt til å ta affære, og at de overser disse forsterkede signalene av normal atferd og handlinger. Det kan synes som om styrerne differensierer atferd til konteksten, men blander begreper som normal, unormal, naturlig og avvikende. Jeg har tidligere nevnt at Grøholt m.fl. (2003) snakker om dette med å være særlig årvåken for å skille vanlige utviklingstrekk fra reaksjoner og vansker som hindrer barnets utvikling og trivsel. Det synes som at mangelen på begreper og forståelsen om sosial og emosjonelle vansker og utvikling er lav.

Barnas tilknytning til de voksne var noe alle styrerne var opptatt av i retning av barnehagepersonell/barn. Ingen hadde rutiner med å studere samspill mellom foresatte/barn i bringe og hentesituasjoner. Kan det være at mangelen på hva de ser etter i samspillet mellom foresatte og barn er grunnen til dette, eller er det fordi det ikke oppleves som riktig?

De nevner at det ikke er de samme som er på jobb i hentetiden, som var på jobb ved levering og at man derfor mangler grunnlag for å si noe om forholdet mellom adskillelse og gjensyn. Det å vurdere samspill og tilknytning beskrives som en større prosess (Smith 2008) og krever trening og godt teori- og begrepsforståelse.

Det kan tenkes at det er for mye å forvente av en barnehageansatt og skulle ta stilling til dette, særlig dersom det ikke ligger andre risikofaktorer eller mistanker til grunn. En mulighet er at barnehageansatte bruker sin egen erfaring og magefølelse i forhold til vurdering av tilknytning.

To styrere fortalte at de har primærkontakter for barna i barnehagen, som skal være den personen som har et litt mer overordnet ansvar for barnet i barnehagen og som foresatte skal kunne forholde seg til utover den daglige kontakten med avdelingen. Denne personen var også ansvarlig for blant annet tilvenning ved oppstart og dersom det var spesielle utfordringer utover det som anses som vanlig i driften. Styrerne har mye fokus på at barna skal føle trygghet i barnehagen og til personalet og de hadde rutiner for både oppstart og tilvenning, og brukte mye tid på skjematikk i forbindelse med oppstart for å sikre seg mest mulig kunnskap om barnets rutiner og vaner.

Styrerne tar tilknytning på alvor, med tanke på tilgjengelighet av personal, sikre forutsigbarhet for barnet i forhold til at barnets egne rutiner og vaner best mulig ivaretas, slik som Smith (2008 s. 29) også beskriver som en viktig faktor i tilknytningen. Men på den andre siden sier de lite om denne primærkontaktens faktiske tilstedeværelse i barnas hverdag og om hvor emosjonelt denne primærkontakten er involvert i barnet. Dette kan jo også sees på som svært individavhengig. Kjemi er ikke noe som er naturlig mellom alle mennesker, og barn som av ulike årsaker krever mer kan likeså godt bli utsatt for omsorgssvikt i barnehagen som hjemme, med tanke på lite oppfølging/ignorering, med bakgrunn i barnets egen væremåte og at den hindrer voksne i å være emosjonelt tilgjengelig. (Grøholt m.fl. 2003).

“..barn reagerer svært ulikt på både avskjed og gjenforening, og de samme kan reagere annerledes om de hentes ute eller inne. Men vi burde nok helt klart vært flinkere til å se på hvordan barn og foreldre snakker sammen og oppfører seg mot hverandre i hverdagen, men ofte er det så hektisk i garderoben at det blir vanskelig å få til gode settinger”

Styreren impliserer egentlig at å observere to personer er veldig vanskelig og tidkrevende og dette blir unnskyldningen for ikke å gjøre det. Selv om barnehagen i stor del handler om å observere, oppleves det utrygt å observere f.eks. mor/barn. Det blir å bryte en sfære, og det oppleves ubehagelig.

Det synes som om barnehagen opererer med kriterier før de kan undersøke noen barn nærmere med kartlegginger. Det kan se ut som om de tenker at barnet må ha mer enn en eller to risikofaktorer før de lar magesfølelsen ”vinne”.

Barnehagelæreren, som en del av utdannelsen, være i stand til å avdekke og sette i gang tiltak når de oppdager en vanske. Styrerne forteller at avdelingsmøter er arenaen for drøfting av enkeltbarn. Da legges en problemstilling frem for øvrig personal på avdelingen av pedagogisk leder og alle deltar i en drøfting av barnets vansker. Det skinner i gjennom hos styrerne at å klassifisere utviklingstrekk er vanskelig. Særlig når de som skal diskutere og komme med årsaksforklaringer har svært varierende bakgrunn og utdanning. Forklaringer blir ofte personlige og er hentet fra egne erfaringer og egne barn.

Det kan tenkes at avdelingsmøter ikke er den beste arenaen å ta opp dette på, men at barnehagen burde vurdere å ha egne ledermøter for dette for å sikre i alle fall en felles pedagogisk plattform å diskutere ut i fra. Faglige synspunkter som en lettere får til på et ledermøte vil også kunne bidra til et bedre og mer forberedt møte med foresatte.

Kartleggingsverktøy blir ikke brukt fordi vurdering av egen kompetanse er for dårlig, og at det derfor ikke ønskes å sette i gang alene. En styrer sa:

“..jeg har en utdannet førskolelærer i ped.leder stilling, denne har ikke erfaring med bruk av kartleggingsmateriale og ingen og drøfte med.”

Bruk av kartleggingsverktøy krever kompetent bruk i forhold til gjennomføring og tilbakemelding til foresatte., dette har jeg nevnt i rapporten “Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager” (Kunnskapsdepartementet, 2011). Kan det da tenkes at det er tanken om at de ansatte ikke er i stand til å gjennomføre, ta i bruk eller formidle funnene på en skikkelig måte, som er årsaken til at kartleggingsverktøy ikke brukes systematisk? En trygg og stabil førskolelærer skal være i stand til å finne frem til kartleggingsverktøy, gjennomføre og legge frem resultatet men dette kan være vanskelig dersom ledelsen ikke har tiltro hverken til den ansattes kompetanse eller nok kunnskap selv om selve kartleggingen.

På spørsmålet om hvordan de forholdt seg til begrepet kulturforståelse i lys av sosiale og emosjonelle vansker, var svarene varierte og en ble ikke enig med seg selv. Det var svært tydelig at dette begrepet hadde de kunnskaper om, og ønsket å snakke om, men de ønsket åpenbart ikke å definere det. De viste alle en slags distanse fra selve ordet og la mye vekt på forskjeller.

“..barn som kommer rett fra krigen har jo en naturlig tilbakeholdenhet og skepsis, de møter plutselig en helt annen verden enn den de er vant til og det å forholde seg til andre mennesker slik vi forventer, er ikke lett for dem”

“..det å forlate en utrygg verden fylt av krig og overgrep og møte en trygg verden fylt med lek og frihet kan også være svært skremmende. Det ville vært rart om denne overgangen gikk smertefritt.”

Dette viser at styrerne har en felles oppfatning av hvem innvandrerbarn og deres familier er, hvordan de skal reagere og når barnehagen skal reagere. Det er åpenbart stor toleranse, men det kan se ut som de synes det er vanskelig og senere skulle avhjelpe disse barna i forhold til hva de har opplevd. Jeg har også opplevelsen av at så lenge de vet årsaken til oppførselen så er det ikke mer de kan gjøre. Alle styrerne mente også at det var innvandrerbarn som oftest viste sosiale og emosjonelle vansker, og at det som oftest viste seg som samspillsvansker og vansker med tilknytning,

En styrer utdypet dette med at det ofte i overgangen fra parallell-lek til samlek, som gjerne skjer ved 3 års alderen, peker seg ut barn som har vansker med samspillet med andre barn og trekker seg unna og isolerer seg. I slike tilfeller svarte styreren at tiltak varierte i forhold til hvor stor vansken opplevdes av de ansatte, men at foresatte skulle informeres om det som opplevdes som problematisk.

Ved å se på barnas klær, matpakke, foreldres evne til å ta i mot og følge opp beskjeder og det generelle inntrykket bidro i stor grad til å vurdere omsorgsevnen hos de foresatte.

”Foreldre som stadig må minnes på å ha med passende skifteklær både i forhold til årstid men kanskje særlig størrelse, følger jeg mer nøye opp enn andre foreldre. Det er på en måte inngangen til en foreldresamtale og gjerne det som føres i en logg som brukes til foreldresamtaler eller en bekymringsmelding.”

Samtlige styrere bruker en type ”logg”, der de skriver ned bekymringer overfor barn. Hvordan denne skulle føres, lagres og brukes var derimot litt tilfeldig hos enkelte. I en og samme barnehage var det i et tilfelle pedagogisk leder som var ansvarlig for loggen og oppbevaring av denne og i et annet tilfelle ble den lagt i barnets mappe i låst arkiv på styrerens kontor. Styrene var samstemte om at dato for bekymring og hva som vekket bekymringen var essensielt og måtte være med i loggen. Dette er i tråd med retningslinjer gitt i veilederen” Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten”. (Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (2009).

De var enige om at det ikke skulle bli slik at man i lengre tid noterer ned hendelser men at man allikevel ikke gjør noe med dette, slik som barnehagene blir kritisert for i bl.a media og som statistikken viser.

Dersom man tenker at foresattes omsorgsevne påvirkes av ytre forhold, som beskrevet av Grøholt m.fl. (2003), kan man tenke at dårlig oppfølging av for eksempel barnas klær i barnehagen er et tegn på dårlig økonomi som igjen kan vise seg fordi foresatte ikke er i arbeid eller har problematiske arbeidsforhold. Det kan også tenkes at foresatte har så mye annet å ta stilling til, at en strømpebukse som er for liten ikke får så stor oppmerksomhet fordi det ligger tre utkastelsesordrer på kjøkkenbenken og strømmen har vært kuttet i en uke. Det er mulig at det ikke er den direkte omsorgsevnen som er påvirket i slike situasjoner, men at det indirekte går ut over barna fordi foresatte ikke har evne og overskudd til å tenke på matpakker, skifteklær og foreldresamtaler.

En styrer sier at dette er vanskelige temaer, fordi man er klar over de ytre belastningene som kan være årsaken til manglende oppfølging og at en ikke ønsker å lage et nummer av en strømpebukse som har vært for liten i 4 måneder når man vet at familien har fått endelig avslag på asylsøknaden.

”..hvorfor skulle denne familien kjøpe inn dyre vinterdresser når de kan bli sendt ut av landet, til Afrika, når som helst.

5.6 ANSVARSOMRÅDET

Det er enighet blant styrerne om at det er styernes ansvar i barnehagen å sørge for at vansker som oppdages i barnehagen.

En styrer uttaler ” ..jeg må stole på at mine medarbeidere ser hvert enkelt barn, også de barna som ikke viser samme utvikling som øvrige barn i samme aldersgruppe, men de har sine øyne og sine erfaringer på godt og vondt. Jeg kan ikke alltid vite at de ser alt.”

I forskningsrapporten skrevet av Cameron, Kovac og Tveit (2011) beskriver styrerne sin egen kompetanse i barnehagen som god. De skriver også noe om at det er stor variasjon mellom ulike barnehager i forhold til kompetanse. Jeg har nevnt tidligere i oppgaven at mangelen på felles referanseramme, eller plattform, kan være utfordrende i forhold til hva man ser og ikke ser. Det er en mulighet for at det i de barnehagene som mangler pedagogisk kompetanse faktisk ikke oppdager barn med sosiale og emosjonelle vansker før vanskene er svært store og umulige og ikke se.

Styrerne som er intervjuet har lik utdannelse, men de styrer i veldig forskjellige barnehager med forskjellig utgangspunkt når det kommer til kompetanse. Det er ikke alle barnehagene som har utdannede førskolelærere i alle pedagogiske lederstillinger, og alle barnehagene har minst en ufaglært pedagogisk leder. Styrerne var enig om at det i slike tilfeller er styrers øverste ansvar å sørge for ekstra oppfølging av avdelingen og barna der.

Alle styrerne svarte at de forhold seg til Rammeplanen og Barnehageloven. Når det kom til øvrige styringsdokumenter som Stortingsmeldinger og NOU-rapporter var det forskjellige svar. Noen bruker de aktivt i planarbeid og personalmøter mens andre ikke hadde samme rutiner.

5.8 FORELDRESAMARBEID

Alle styrerne har bred erfaring fra barnehage gjennom flere tiår, de har fulgt en utvikling i barnehagen og opplever at foreldre i dag er mer opplyste om barnehagens virksomhet og ser på barnehagen som en pedagogisk institusjon fremfor tidligere da barnehagen ofte opplevdes som en oppbevaringsplass.

Dagens foreldre, sier styrerne, er mer bevisste barnehagens innhold og stiller annerledes krav enn tidligere.

“..daglig får jeg e-poster, telefoner eller direkte henvendelser som går på innhold i ukeplaner, årsplaner osv. det hørte til sjeldenheten for bare 10 år siden, den gang handlet henvendelsene stort sett om klær, henting/bringing eller sykdom..”

Det var ikke noen svar som pekte seg ut med en gang i forbindelse med hva som opplevdes som vanskelige temaer å ta opp med foreldre. Men gjennomgående var at de var redde for å trække ut over sitt mandat. De var urolig både for hvordan man starter en samtale av personlig karakter og de var usikker på rollene. Det kan synes som om man ikke helt tør være uenige med foreldrene, og jeg får et inntrykk av at det å være uenig om oppfatningen av barnet føles som et nederlag for styrerne. Det og ikke være redd for å være uenig og heller se på det som noe positivt har jeg beskrevet i teoridelen, og det kan synes som om det er nettopp det styrerne trenger å høre for å få litt trua på seg selv og sin faglige vurdering. Det handler ikke om å ha rett, men om å få til en dialog der vansker kan løftes opp og diskuteres med de som står barnet nærmest.

Alle styrerne pekte ut små forhold som problematisk, og alle var, i varierende grad, redde for å fremstå som bedrevitere i forhold til at man blir bekymret fordi barnet kommer på tredje uken uten frokost, eller at barnet gjentatte ganger er skittent eller mangler adekvate klær. De var redde for å blande seg.

Det synes som at styrernes tilbakeholdenhet for å ta opp vanskelige temaer, kan forklares med å måtte begrunne meninger eller tanker ovenfor et annet menneske med egne preferanser uten å ha en faglig begrunnelse. Det kom frem at slike samtaler ofte blir utsatt i påvente av å samle inn mer, eller nok, dokumentasjon slik at det opplevdes som at man har noe reelt og komme med, og ikke bare synsing.

“..man tar ikke opp alvorlige temaer kun på magesfølelsen, i alle fall gjør ikke jeg det..”

To av styrerne forteller at det er svært slitsomt med foresatte som ”aldri er enige i noe” og at disse samtalene også ofte blir utsatt. En styrer sier at oppmelding til PPT ikke var mulig i et tilfelle fordi foreldrene blankt nektet.

Drugli og Onsøyen (2010) snakker om ikke å være redd for å være uenige i synet på barnet, og ikke se på for eksempel foresattes syn på barnet som konkurrerende til sitt eget, men utfyllende. Det handler ikke om å ha mest mulig dokumenterte hendelser og observasjoner i forhold til barnets vansker, men om at man på en faglig måte kan beskrive sine bekymringer og hvorfor det er en bekymring, samtidig som man utviser respekt for foresattes syn. Det kan tenkes at ved å si rett ut at det er svært interessant at samme barn oppleves svært ulikt og at det igjen absolutt har en verdi for både videre kartlegging og tiltak kan være lettere å ta i mot hos foresatte. På den andre siden er det bekymringsfullt når foresatte nekter en henvisning til PPT, når barnehagen åpenbart har både kartlagt vansker og presentert vanskene til foresatte gjentatte ganger med forslag til tiltak.

En mulighet barnehagen har i slike tilfeller, er å melde dette til barneverntjenesten der man mistenker at foresatte bryter med Barnevernloven § 4-11 og § 4-12b:

”Dersom foreldrene ikke sørger for at et funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket særlige behov for behandling og opplæring, kan fylkesnemnda vedta at barnet skal behandles eller få opplæring med bistand fra barneverntjenesten.”(Barnevernloven §4-11)

Videre kan det også fattes vedtak om omsorgsovertakelse:

”..dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring”.(Barnevernloven §4-12b)

Det er på den andre siden svært viktig at barnehagen i slike tilfeller presenterer denne muligheten, og konsekvensen, for foreldrene dersom det foreligger en mistanke om at

foreldrene hindrer at barnet ikke får den hjelpen det behøver. Barnehagen bør gi rom for at det kan ligge svært velbegrunnede, faglige tanker bak avgjørelsen om ikke å henvise eller kontakte PP-tjenesten.

Bonnevie og Pålerud (1999) påpeker samarbeidsformer i barnehager der forholdet mellom personal og foreldre er så negativ at det ikke kan sees å være til det beste for barnet.

Det kan tenkes at styrernes skepsis for å ta opp personlige forhold er sunn, i den forstand at deres tidligere erfaringer har ført til at man er mykere og kanskje mer avventende i enkelte saker som omhandler personlige forhold, nettopp for å unngå et negativt samarbeid med foresatte.

På den annen side kan denne avventingen føre til en underrapportering av mistanke om omsorgssvikt fordi styrerne ønsker å verne om samarbeidet i mellom foresatte og barnehagen. Det er også mulig at det er en frykt for at samarbeidet vil oppleves som ubehagelig eller ikke eksisterende i garderobesituasjoner og at det daglige samarbeidet blir lidende dersom man tar opp vanskelige temaer.

Det kan nok også være større en sannsynlighet for at det er forventninger til barnet som er årsaken til uenigheten om opplevelsen av barnet, og det er stor mulighet for at foresatte tar bedre imot en bekymring for barnet dersom barnehageansatte er så konkret som mulig i sine beskrivelser og unngår generaliseringer som ”barnet sitter aldri i ro”, ”hun slår de andre ungene i påkledningen” osv.

Fellestrekk for styrerne er ønsket om å ha svar på årsaken, eller i alle fall ha noen årsaksforklaringer klar før problemstillingen presenteres for foreldrene. Det er ikke nok at de er bekymret. Det kom også frem at det er stor redsel blant styrerne knyttet til å miste tillitt hos foreldrene, og at foreldrenes arbeidssted og sosiale status påvirket i hvor stor grad de lar seg bekymre.

“..jeg ser at mine ped.ledere forbereder seg annerledes til foreldresamtaler der foreldrene har pedagogisk utdanning, jobber i utdanningsetater eller generelt har høy utdanning”.

“..Ingen liker å få kastet ubegrunnede påstander mot seg, og når det gjelder barna dine er man enda mer kritisk. Barna oppholder seg veldig mange timer i barnehagen ute av foreldrenes kontroll og foreldre føler av og til at de må “forsvare” en adferd de ikke har mulighet til å kjenne til”.

Det at alle styrerne var negative til begrepet sosiale og emosjonelle vansker var oppsiktsvekkende og overraskende. Dette var et begrep de ikke ønsket å bruke ovenfor foreldre, men som de kunne bruke ovenfor bl.a PPT. Det synes at det er selve definisjonen som er problemet. Det er det at det ikke er noen klar definisjon, men mer en henvisning eller beskrivelse av atferd, som gjør at de ikke helt tør ta dette begrepet i bruk på for eksempel foreldresamtaler.

Det var jevnt over mye som tydet på at de støttet seg på andres kunnskaper og erfaringer før de presenterte sine bekymringer for foreldre, og det kom også frem at barn med sosiale og emosjonelle vansker var vanskelig å drøfte med foreldre.

Her kan maktskille komme til synet, slik som Bonnevie og Pålerud (1999) skriver. Det at foreldre kommer til samtale og blir overøst av dokumenterte bekymringer fra barnehagen som på et vis har “velsignelse” f.eks PPT eller helsestasjon kan føre til at foreldre setter seg mer på sidelinjen. Det viktige samarbeidet mellom foreldre og barnehage uteblir fordi det “allerede” er hentet inn eksperthjelp. Det kan føles som om barnehagen har konkludert.

Det at kommunen ikke lengre ønsket å bruke anonyme drøftinger var åpenbart et problem for flere da de ikke følte de fikk støtte i vanskelige saker og en av styrerne går så langt og sier at da vil det gå lengre tid før barnet får hjelp.

Det kan synes at styrerne prøver å unngå ubehageligheter, de ønsker å minimere følelsen av å være den som setter seg over andre ved å trekke inn flere fagpersoner før foresatte blir informert, for på den måten å føle at de er trygge på sine meninger og kan begrunne de. De har gjort seg noen erfaringer som har ført til at barnet ikke får hjelp, fordi samtalen i forkant blir for ubehagelig og reaksjonen har vært å la være.

Både Barnehageloven og Barnevernsloven pålegger alle offentlige ansatte å melde fra ved bekymring for omsorgssituasjonen. Dette innebærer også at man skal melde fra dersom barnet viser vedvarende alvorlige atferdsvansker Jmf. Barnevernloven §6-4.

Personalet må ta stilling til hva som oppleves som en vanske, hva de tror skaper vansken og skal de sette inn tiltak som trolig kan minimere tegn og kanskje overse omsorgssvikt i hjemmet? Her kan man raskt komme i klemma mellom tillitsforhold, meldeplikt, ønske om å avhjelpe barnet raskest mulig og egne etiske betraktninger.

5.9 PERSONALETS BELIFS OG OPPDATERING AV KUNNSKAP

Det viste seg at det var stor variasjon mellom de tre barnehagene på hvordan de forholdt seg til tanker, holdninger, forståelser og overbevisning. Det var ingen av barnehagene som snakket om dette eller bevisstgjorde seg selv eller andre som en jevnlig prosedyre.

Men en av styrerne skilte seg noe ut i denne forbindelsen i forhold til holdninger.

“..det er svært viktig for meg, og resten av personalet, at nyansatte og vikarer får en innføring i hva vi står for som barnehage. Dette med respekten for individet er sterkt hos oss, vi skal vise takhøyde for både kulturer, religioner, språk og meninger. Dersom det kommer meg for øret at noen av de ansatte handler i strid med dette i arbeidstiden, får de finne en annen arbeidsplass..” videre “..vi er en barnehagen med veldig mange forskjellige språk. Vi er også så heldig å ha arbeidstakere som snakker samme språk som noen av barna som er minoritetsspråklige. Vi oppmuntrer dem til å snakke morsmål sammen, men det har vært ansatte som har reagert på dette og følt seg utenfor. Da sier jeg bare at tenk på hvordan de føler det..”

Det denne styreren i midlertid ikke sier noe om, er hvordan barnehagen som jeg antar hun snakker på vegne av, har kommet frem til disse felles holdningene. Det kommer allikevel

frem at denne barnehagen, på grunn av en stor del innvandrere i barnegruppen, har blitt kurset grundig i forhold til kulturforståelse, religion og konflikter. Om de ikke på et personlig individuelt grunnlag har reflektert over egne belifs, har de som gruppe drøftet deler av dette og kommet frem til barnehagens felles holdninger. De har, i felleskap, gjort seg noen tanker om hva som er greit og hva som skal fremmes hos dem. Dette understreker Størksen og Thorsen (2011) som en viktighet.

I forhold til faglig oppdateringer, forskning og stortingsmeldinger og NOU-rapporter var svarene delt og ingen ga noen entydig svar på i hvor stor grad de informerte de øvrige ansatte om disse.

”Da veilederen om samarbeid mellom barneverntjenesten og barnehagene kom, lagde jeg et sammendrag av denne som jeg presenterte på et felles personalmøte. De ansatte har ikke tid i arbeidstiden til å sette seg inn i slike dokumenter, og vi kan ikke pålegge dem å gjøre det på fritiden. En felles forståelse for hovedpunktene i dokumentet er viktig for oss, og gjør også de ansatte tryggere.” Sier en styrer.

Det kan synes som at denne styreren mener at ved å presisere hovedpunkter i dokumentet til et felles personal, vil det bidra til en tryggere håndtering av saker som omhandler barnevernet.

Det at personalet i denne barnehagen får presentert innholdet, kan på den ene siden bidra til at de føler viktigheten av dokumentet og at det settes på dagsorden gjør at de blir bevisst rundt at det ikke bare er Rammeplanen og årsplanen som har betydning for driften. På den andre siden kan det være vel så viktig og selv ta ansvar å lese utover det man får presentert, da en grundigere forståelse for dokumentenes innhold kan oppnås ved å lese og ta stilling til innhold på et selvstendig grunnlag. Det kan også bli en hvilepute for personalet, dersom det blir styrers ansvar å legge frem alt som er nytt.

Alle styrerne sier videre at de ser på det som pedagogisk leders ansvar å videreformidle pedagogikken også til personalet, samt grunntankene bak der det er naturlig og de var enige om at jo mer pedagogiske ledere inkluderte assistenter i planlegging av aktiviteter, jo bedre ble aktivitetene både for barna og de voksne. Styrerne drar allikevel frem at det er problematisk at mange av de pedagogiske lederne er ufaglærte, under utdanning eller har en annen pedagogisk bakgrunn enn førskolelærer.

“..isolert er det flott at man kan åpne for mangfold i barnehagen, men når det kommer til og for eksempel oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker, vil terskelen for hva som er normalt eller avvikende variere ut fra hvem som vurderer. En spesialpedagog eller vernepleier vil nok ha høyere terskel for hva de oppfatter som normalt, fremfor en kanskje helt nyutdannet førskolelærer..”

“..Det at de ansatte i vår barnehage har svært ulik bakgrunn er på mange måter et gode for oss. Problemet er at de mangler en del felles begreper og forståelser og dette kommer til uttrykk i situasjoner som å oppdage vansker hos barn. Jeg har opplevd at ferske førskolelærere blir spist opp av drevne assistenter og deres erfaringer og at den faglige kunnskapen dermed blir nøytralisert..”

Alle styrerne følte at det var lettere å ta opp vanskelige spørsmål dersom det dreide seg om fysiske skader på barnet, selv om alle ytret at de har en høyere terskel når det gjelder innvandrere. To av styrerne viser klart større forståelse for at fremmedkulturelle voksne utøver fysisk vold mot egne barn og mener at man er nødt til å ha forståelse for at man ikke endrer holdning over natten.

“..jeg har noen ganger vært borti barn som jeg vet blir slått hjemme som straff, men sett i lys av sosiale og emosjonelle vansker, har jeg ikke sett at disse barna oppfører seg noe annerledes enn barn som ikke blir slått. De jeg vet positivt blir slått som straff er utelukkende innvandrerbarn, men jeg vil ikke utelukke at også etnisk norske barn kan bli utsatt for fysisk avstraffing.”

“..vi ville skape mer frykt og isolering blant minoritetspråklige foreldre om vi hadde meldt alle slike tilfeller direkte til barnevernet. De gjør jo bare det beste for sitt barn, ut fra sine forutsetninger. Ved å la være å melde fra, kan vi i dialog med foreldrene veilede foreldre til en mer riktig oppdragerstil.” forklarer en styrer.

Hundeide (2007) forklarer fysisk avstraffelse som kulturelt betinget og at det i studier av fattige og rike mødre er et skille på hvordan de velger å oppdra sine barn og drar også frem at fysisk avstraffelse har en raskere effekt enn det å prøve å forstå barn og sette seg inn i barnets verden. Dette drar han sammen med overlevelse og at det i fattige strøk er viktigere med umiddelbar lydighet for å overleve og at fysisk straff opprettholdes. Han sier også at de forventninger og den tillit som er mellom barn og omsorgsgiver spiller en viktig rolle.

Styreren som mente man kunne vente med å melde i slike tilfeller, kan i ly av Hundeide, ha rett i sin påstand. Kanskje er loven for streng og at man kan avhjelpe barnet raskere ved å gå i dialog med foreldrene? Men er det igjen barnehagens mandat å vurdere? Jeg er redd man kan komme til å unngå ubehaget ved at man lar være å gjøre noe med bekymringen nettopp fordi man legger kulturelle årsaker i bunn. Er det mer greit at en somalisk mann slår sin datter enn at en norsk far slår sin? Er det intensjonen bak som skal være avgjørende for om barnet utsettes for omsorgssvikt eller ikke? Kan det være slik at man i større grad lar være å melde fra om kritikkverdige forhold i en omsorgssituasjon fordi det åpnes for veldig stort bruk av skjønn, personlige erfaringer og holdninger?

I Norge pålegger lovverket som jeg har omtalt tidligere oss alle til å melde fra dersom vi mistenker omsorgssvikt.

I følge Hundeides tankegang om ikke å dømme andres handlinger før man kjenner relasjonen mellom partene, kan man komme til å risikere at man aldri får kjennskap til relasjonen og dermed ikke oppfyller plikten sin ved å melde fra fordi man legger forståelse for andre kulturer foran loven. For selv om den somaliske datteren vet at hun kan bli fysisk straffet, at hun til og med forventer dette, betyr ikke dette at det er greit og følgene er de samme og alle barn har rett til beskyttelse. Men man kan også se på det slik at det ikke er barnehagen som skal avgjøre omsorgsevnen til foresatte, selv om de skal ta stilling til den. For å gjøre dette, må man ta utgangspunkt i norsk lov. Det hjelper ikke barnet i nevneverdig grad, å være forståelsesfull, men det kan selvfølgelig bidra til et enklere samarbeid.

6. AVSLUTNING

Jeg har i min oppgave forsøkt å belyse hvordan barn med sosiale og emosjonelle vansker oppdages i barnehagen ved å stille spørsmål som omhandler språk, tilknytning, begrepsbruk, rutiner, samarbeid og forståelse.

Det har, etter mitt syn, ikke fremkommet noe nytt i denne oppgaven, men resultatene peker i retning av at sosiale og emosjonelle vansker hos barn er et tema som styrerne burde få mer støtte og veiledning på i praksis. De kan en del generelle teorier om temaet, men det synes som om det i praksis ikke fungerer. Det at de i intervjuene ikke bestandig kobler tegn som magevondt, hodepine eller trøtthet i forhold som kan være relatert til sosiale og emosjonelle vansker gjør at jeg lurer på hvorfor de ikke tenker mer på dette. Styrerne har etter mitt syn, begrensede muligheter til å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker av flere årsaker. Blant annet mangel på felles fagspråk blant ansatte, for dårlig faglig kunnskap om temaet, for varierende foreldresamarbeid og veldig årsaksorientert slik at tiltak ikke drøftes før årsak er kjent.

Det kunne vært interessant og jobbet videre med for eksempel observasjoner i de forskjellige barnehagene for å se om antakelsene er rette eller ikke. Funnene for øvrig, stemmer godt overens med eksisterende teorier som er belyst i oppgaven. Styrerne ser på språkvansker som en del av et større bilde, men generelt begynner de ikke systematisk og registrere språkutviklingen før treårsalderen. Sammenlignet med språkutvikling og sosiale og emosjonelle vansker, vil en stagnering før dette kunne vekke mistanke om at barnet har andre vansker som det behøver hjelp til, og forskning har vist at det er stor sammenheng mellom atferdsvansker og språkvansker. Dette er skrevet om tidligere i oppgaven.

Det kan synes som at førskolelæreren mangler et eget fora for faglige debatter, det er de som skal lede det pedagogiske arbeidet og de er nødt til å ha tenkt igjennom sine egne belifs slik at dette kommer til uttrykk i arbeidet. Det å utfordre ansatte på dette kan skape en økt bevissthet, forståelse og et bedre samarbeid. Styrerne har tenkt over dette, de er klar over at det er vanskelig å få utdannede førskolelærere i stillingene og når de har fått tak i kvalifisert personell så møter disse en del utfordringer som setter blant annet fagligheten på prøve.

Ved å være en tydelig leder, som prioriterer gode faglige diskusjoner kan styrerne være gode rollemodeller som viser personalet at fagkompetansen i barnehagen er viktig, og den danner rammen rundt arbeidet som skal utføres og som står beskrevet tydelig i bl.a. Rammeplanen. Men dette må styrerne ta ansvaret for at skjer.

Styrerne legger forståelsen for årsaken i føringen, ved å forklare tiltak med kulturforskjeller og samarbeid. Det at de vet hvorfor ”Kari” på 5 år må sove en time i barnehagen, veier på sett og vis litt opp for at de ikke gjør noe mer med dette og at de ikke ønsker å legge en ekstra byrde til familien. De vil heller avhjelpe forholdene ved å la ”Kari” sove i barnehagen og smører heller en ekstra skive til frokost slik at hun kan spise sammen med de andre. Det synes viktig for styrerne å utjevne forskjeller mellom ”Kari” og de øvrige barna raskest mulig, uten å reflektere noe videre over hvorfor. At ”Kari” har det bra i barnehagen blir hovedprioriteten, og tegnene på sosiale og emosjonelle vansker kan på mange områder viskes ut fordi barnehagen kompenserer for ”Karis” foreldre, uten å melde fra til barnevernet. Barnehagens samfunnsmandat er som jeg har skrevet i teoridelen også å brukes for å utjevne forskjeller, men det betyr ikke etter min mening at man skal la være å melde en bekymring.

Det sees også en tendens mot at styrerne ikke har god nok fagkompetanse på hvordan sosiale og emosjonelle vansker kan vise seg og hva det kan føre til i praksis. Dette bygger jeg på at de ofte søker til andre fagpersoner for å drøfte sine mistanker om bl.a. omsorgssvikt før de tar ubehagelige samtaler med foreldrene. Gjerne venter de unødvendig lenge med dette fordi de ønsker å ha det de kaller ”nok” dokumentasjon.

Styrerne representerer tre forskjellige barnehager i to forskjellige kommuner. Alle barnehagene har innvandrere fra krigsrammede land og har noen lunde lik arbeidskraft. De har felles styrernetverk og det kom tydelig frem at mange av disse spørsmålene hadde de snakket om mer enn en gang tidligere.

Inntrykket er at det lages mange planer og rutiner i forbindelse med å oppdage og sette tiltak inn for barn med sosiale og emosjonelle vansker, men for at disse skal følges opp må ansatte oppdage barna først. Det kommer frem at dette er vanskelig og det kan forklares med flere ting. Blant annet mangel på felles utdanningsbakgrunn som jeg har skrevet tidligere, en annen forklaring er at det tviles på egen og andres kompetanse og at man derfor avventer en situasjon.

Kulturforståelse har virkning på styrerne når det kommer til sosiale og emosjonelle vansker. Det kan virke som om de forventer annerledes og avvikende atferd hos bl.a. innvandrerbarn og at årsaken er kulturforskjeller. Dette var også en av grunnene til at jeg i lang tid har vært opptatt av dette temaet, nettopp fordi jeg selv opplevde dette som student.

De generaliserer lett denne gruppen og ser ikke individene bak. Det finnes mange forklaringer til at et barn viser tegn til sosiale og emosjonelle vansker, migrasjon er et av dem, men langt fra den eneste. Barn som bor i familier der traumer, ustabile økonomiske eller sosiale forhold som preger de voksne, er absolutt i risikogruppen for å utvikle sosiale og emosjonelle vansker. I teoridelen har jeg beskrevet hvordan dette i stor grad øker risikoen for utvikling av denne typen vansker og det er overraskende at ingen av barnehagene har noen form for planer når de tar i mot barn i disse gruppene. Det er ikke gjort noen tanker rundt hva disse barna ser/har sett, hørt eller opplevd. Kanskje er foreldrene meget preget og ikke i stand til å ta vare på barna på en adekvat måte, og har nok med seg selv? Dette blir beskrevet i teoridelen, da i forbindelse samlivsbrudd. Det er lett å tenke at foreldre som ikke vet om de får bli i landet eller ikke har nok med seg og sitt. De skal sende søknader, anker, samle dokumentasjon fra et hjemland de flyktet fra uten så mye som en vannflaske. Barn som har foreldre i vanskelige livssituasjoner, økonomisk eller sosialt vil oppleve usikkerhet og ustabilitet. Har disse foreldrene tid til å være sensitiv ovenfor barnas tanker og undringer, klarer de å følge opp barna sine på en god nok måte?

Erling Kokkersvold (Psykososiale lærevansker, s. 2) snakker om psykososiale lærevansker, og at barn med sosiale og emosjonelle vansker ofte har andre vansker, og at disse ofte forsterkes av sosiale og emosjonelle vansker. Barnehagen har et ansvar for både å oppdage og avhjelp barn som er i risikogruppene. Derfor er det oppsiktsvekkende at de ikke har noe system, eller rutiner, når det tar i mot barn med klar emosjonell sårbarhet. Det kan være både innvandrere, men også barn som er under omsorg av barnevernet, barn i vanskelige livssituasjoner eller barn med syndromer som ofte er knyttet til sosiale og emosjonelle vansker og psykiske lidelser. Barnehagen blir brukt av barneverntjenesten som direkte tiltak bl.a. for å utjevne sosiale forskjeller, men det virker ikke som at styrerne jeg pratet med har noen samtaler i forbindelse med dette, eller lager egne planer for barnet/barna.

Styrerne oppleves reflekterte over problemstillinger knyttet til forskjellige kulturer og de har gjort seg tanker på dette området som virker inn i praksisen i barnehagen. Det er naturlig å tenke at dette har en smitteeffekt til de øvrige ansatte i barnehagene og at temaet bringes på banen når det er aktuelt.

En hypotese kan være at styrerne ikke innehar den faglige kompetansen på å vurdere barns atferd. Hypotesen bygger på styrernes svar på hvordan de forholder seg til barn med sosiale og emosjonelle vansker og at de på mange måter ikke anerkjenner begrepet. Det at de heller ikke nevner språkutvikling som en risikofaktor underbygger også hypotesen. Dette kunne vært interessant å se nærmere på.

En annen hypotese kan være at styrerne er for redde for å miste samarbeidet med foresatte, slik at dette fører til undermelding av saker som omhandler omsorgssvikt. Samarbeidet mellom foresatte og barnehagen står som skrevet tidligere sterkt. Det er forankret fra høyeste hold og styrerne verner godt rundt dette. Men det kunne vært interessant å gå videre på denne hypotesen og sett på om det nære samarbeidet også er en hemsko i forhold til både å oppdage omsorgssvikt, men også for å melde fra om mistanken.

En tredje hypotese som kan utledes fra funnene, er at terskelen for å melde fra om omsorgssvikt er større i barnehager med høy innvandrerandel. Samtlige barnehagestyrere har gitt uttrykk for at de har stor forståelse for kulturelle forskjeller i barneoppdragelse. Dette kan føre til at man velger å tenke det beste om den andre og legge mer kulturforståelse inn i en situasjon enn man kanskje burde. Et interessant tema å forske videre på, det også.

I et spesialpedagogisk perspektiv tror jeg at barn med utpregede sosiale og emosjonelle vansker blir oppdaget allerede i barnehagen, på et eller annet tidspunkt. Mennesket er som regel gode på å se det som ikke fungerer eller det som er annerledes. Men veien fra å oppdage til å sette til verks tiltak kan synes å være lang, og ville vært interessant og se mer på, gjerne sammen med det jeg skrev innledningsvis i kapittelet om å observere barnehagene i praksis.

LITTERATURLISTE

Barnehageloven (2005). Lov om barnehager av 17.06.2005. hentet 10.02,2014 fra

<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>

Barnevernloven (2006). Lov om barneverntjenester av 17.07.1992. hentet 13.02.2014 fra

<http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet (2009). *Til barnets beste – samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Bonnevie, Kari og Turi Pålerud (1999). *Tett oppfølging – om den gode barnehagen og barn med spesielle behov*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Cameron, Kovac og Tveit 2011. ”En undersøkelse om PP-tjenestens arbeid med barnehagen”.

Kristiansand: Universitetet i Agder.

Dalen, Monica (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo:

Universitetsforlaget

Drugli, May-Britt og Ragnhild Onsøien (2012). *Vanskelige foreldresamtaler- gode dialoger*.

Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Egeberg, Espen (red.) (2007). *Minoritetsspråklige med særskilte behov. En bok om utredningsarbeid*. Fagernes Cappelen Akademiske forlag.

Grøholdt, Berit., Hilchen Sommerschild og Ida Garløv 2003. *Lærebok i barnepsykriatri*. Oslo:

Universitetsforlaget.

Haugen R. (red.) (2006). *Elever med særskilte opplæringsbehov*. I: Bjerke, Tore og Richard

Haugen (red.) 2006. *Barn og unges læringsmiljø 1: grunnleggende prosesser i læring og utvikling*, 2. utgave s.284-328. Kristiansand S: Høyskoleforlaget

Holmberg, Jorun Buli (1997). *Sosiale og emosjonelle vansker*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Hundeide, Karsten (2007). *Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*.

Oslo: Cappelen akademiske forlag.

ICD-10 (2014). Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer. 10. revisjon 2014. Hentet fra <http://finnkode.kith.no/#icd10|ICD10SysDel|-1|flow>. World Health Organization.

Johannessen, A., Tufte, P. og Kristoffersen, K. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.

Jonassen, Ann Joy og Suzanne Ringsted.(2005). Sigmund Freuds psykoanalytiske teori i Jerlang,E. *Utviklingspsykologiske teorier s. 42-68*. København: Gyldedal Akademisk forlag.

Kokkersvold, E. (u.d.). Psykososiale lærevansker. Hentet 10.04.2014 fra <http://www.uio.no/studier/emner/uv/isp/SPED3000/h10/Psykososiale%20%201%C3%A6revansker%2C%20en%20innf%C3%B8ring.pdf>

Kjeldsen,A (19.02. 2014). Risikofaktorer for vedvarende atferdsvansker hjå små barn. Hentet fra : <http://www.fhi.no/artikler/?id=109095>

Kunnskapsdepartementet (2011): "*Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager*". Oslo: kunnskapsdepartementet

Løge, Inger Kristine (2011) i E. Roland (red.). *Språkvansker og sosioemosjonelle vansker, Sosiale og emosjonelle vansker* (kapittel 4 s. 56-73) Oslo: Universitetsforlaget

Meld.St. nr 18 2010-2011. Læring og fellesskap. Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov. Kunnskapsdepartementet 2011

Meld.St. nr. 41 2008/2009. Kvalitet i barnehagen. Kunnskapsdepartementet

Moen og Svendsen 2004. "Det offentlige hjelpeapparatet-organisering, oppgaver og saksbehandling", i Palma Sjøvik (red.)*En barnehage for alle*. Oslo: Universitetsforlaget

Nasjonalt folkehelseinstitutt 2007. *Trivsel og oppvekst- barndom og ungdomstid* (2007:5). Oslo:Nasjonalt folkehelseinstitutt.

NOU (2012) .Til barnas beste. Ny lovgivning for barnehagene. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 25. juni 2010 (2012:01).Oslo: Kunnskapsdepartementet.

NOU (2010). Med forskertrang og lekelyst Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn (2010:08). Oslo: Kunnskapsdepartementet

NOU (2009). Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning (2009:08). Barne- og likestillingsdepartementet.

Opplæringslova (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa av 17.07. 2008, hentet fra http://lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19980717-061.html&emne=OPPLÆRINGSLOV*&&

Rammeplan (2011). *Rammeplan for barnehager*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Schjølberg, Lekhal, Vartun, Saugestad Helland og Schjeldrup Mathiesen (2011). “Barnepass fram til 18 måneder: Sammenhenger mellom barnepass fram til 18 måneder og språklige ferdigheter og psykisk fungering ved 5 år.” Oslo:Kunnskapsdepartementet

Statistisk sentralbyrå. (2012). ”Barnetilsynsordninger”. Hentet fra <http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/kontantstotte/hvert-2-aar>

Smith, Lars (2008). *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Størksen, Ingunn og Arlene Arstad Thorsen (2011). Barnehagens møte med barn som er utsatt for sosiale belastninger. I:Erling Roland red. (2011) *Sosiale og emosjonelle vansker*. (kapittel 3 s.37-55)*Oslo*: Universitetsforlaget.

Thagaard, Tove (2009). *Systematikk og innlevelse*. 3. utg. Bergen: Fagbokforlaget.

Torvik, Fartein og Rognmo (2011). *Barn av foreldre med psykiske lidelser eller alkoholmisbruk: omfang og konsekvenser*. Oslo : Norsk folkehelseinstitutt.

Utdanningsdirektoratet (2012). *Barns trivsel-voksnes ansvar*. Oslo: Utdanningsdirektoratet

Zeiner, P. (2003): *Atferdsforstyrrelser blant barn og ungdom*. I: E. Befring (red.). “Sosiale og emosjonelle vansker hos barn – problemer, utfordringer og muligheter”. Barn i Norge 2003, Oslo: Voksne for Barn

Intervjuguide

Hvor lenge har du arbeidet i din barnehage som du er i nå?

- Som styrer eller annen stilling?

Hvordan forstår du begrepet sosiale og emosjonelle vansker i forhold til barn i barnehage?

- Er begrepet noe som du opplever mye brukt i barnehagen din?
- Har barnehagen en felles forståelse for begrepet?

Avdekke sosiale og emosjonelle vansker:

Er det barn i din barnehage du bekymrer deg for nå? Hvis ja, hvorfor er du bekymret og hvor lenge har du vært det?

Hvem sitt ansvar føler du det er at barn med sosiale og emosjonelle vansker blir oppdaget i barnehagen?

Hvordan viser vanskene deres seg i barnehagen?

Føler du at personalet i din barnehage har gode forutsetninger for å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker? Hvis nei, hva mener du er gode nok forutsetninger for å kunne oppdage dette?

Hvilke tidligere erfaringer har du med barn med ulike sosiale og emosjonelle vansker?

Har barnehagen din fellesmøter for avdelingen/basen? Hvis ja, hva er de generelle temaene som tas opp der og hva er hensikten med møtene?

Hvilke kartleggingsmateriale benytter din barnehage seg av?

- Hvordan brukes kartleggingsmaterialet?
- Hvem bruker dette og når?
- Settes det i gang tiltak dersom utfallet av en kartlegging viser noe spesielt?
- Informeres foreldre i forkant, etterkant eller underveis i en kartleggingsperiode?

Tilknytning og samspill

Føler du et ansvar for tilknytningen mellom barn, foreldre og ansatte i din barnehage?

Hva kan barnets atferd fortelle deg om:

- Tilknytning mellom barn, mellom barn/voksen og barn/foreldre

Vurderer din barnehage samspill mellom foreldre og barn i hente/bringe situasjoner?

På hvilken måte legger barnehagen din til rette for en god tilknytning?

Kultur og familieliv

Hvordan ser du på sosiale og emosjonelle vansker i forskjellige kulturer?

- Har du tanker om at sosiale og emosjonelle vansker er vanligere i egen eller andres kultur eller levesett?
- Er det tenkelig for deg at barnehagen har for store, eller små, forventninger til foreldre?
- Hvordan håndterer din barnehage ansattes bekymringer for et barn?
- Brukes "loggbok" i din barnehage for å dokumentere eventuelle bekymringer? Hvis ja, er det noen kriterier for når man eventuelt sender en bekymringsmelding til barnevernet?

Er bekymringen for et barn større eller mindre dersom familien til barnet har vansker som er kjent blant personalet? (sosiale, økonomiske, religiøse osv).

Samarbeid

Hvordan opplever du foreldresamarbeidet nå kontra tidligere?

Er det noen temaer som er vanskeligere enn andre å ta opp med foreldre?

Hva mener du er viktig når man skal ha foreldresamtale om et barn barnehagen mener har sosiale og emosjonelle vansker?

Hvordan forbereder din barnehage seg til vanlige og ekstraordinære samtaler med foreldre?

- Hvem gjennomfører samtalen?
- Hvem følger opp i etterkant?

Hvilke samarbeidspartnere, utenom foreldre, bruker din barnehage mest?

- Kan du fortelle mer om hvordan dette samarbeidet fungerer?
- Kan du fortelle om din opplevelse av kompetanseteamet i din kommune?
-er dette et godt, middels eller dårlig tilbud? Hvis middels/dårlig:
- hva kunne vært annerledes for at det skulle vært bedre?

Om personalet/barnehagen

Har barnehagen en felles holdning eller målsetning i forhold til barn med sosiale og emosjonelle vansker?

- Hvordan snakkes det om f.eks. barn som er svært aktive, inaktive, sent eller tidlig utviklet for alderen?
- Snakkes det om dette på en organisert måte? Hvis ja, hvem deltar på dette? hvis nei, hvorfor ikke?

Deltar du eller andre ansatte på kurs og seminarer som omhandler sosiale og emosjonelle vansker?

Gjøres ny forskning og rapporter kjent for barnehagen jevnlig? Hvis ja, på hvilken måte, hvis nei, hva er årsaken til det?

Føler du at du har en god sammensetning i forhold til utdannelse blant dine ansatte?

- Hvis nei, hva er de største utfordringene slik du ser det?

Til slutt :

Er det noe du har lyst å fortelle mer om ut fra det vi har snakket om?

Forespørsel om deltakelse som informant i masteroppgave i spesialpedagogikk.

Jeg er student ved Universitetet i Tromsø der jeg skal avlegge masteroppgave i spesialpedagogikk (Ped-3901).

Jeg skal gjennomføre en kvalitativ studie der jeg skal se på sosiale og emosjonelle vansker hos barn i barnehage. I den forbindelse ønsker jeg og intervjuer styrere i barnehager for å belyse deres opplevelser, tanker og erfaringer.

Min veileder ved Universitetet i Tromsø er Øystein Lund, og kan kontaktes på 776 45621. Prosjektet er meldt inn til Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD) men ikke funnet meldepliktig da det ikke skal lagres data om personlige forhold eller sensitiv informasjon som navn, kjønn eller arbeidsplass og det ikke vil være mulig å kjenne igjen informantene.

Min problemstilling er:

”Hvordan opplever styrere i tre barnehager det å oppdage barn med sosiale og emosjonelle vansker i barnehagen?”

Samtykket er frivillig og kan når som helst trekkes tilbake.

Jeg samtykker til deltakelse i intervju

Signatur